

Hukuk Fakültesi Dergisi
Ankara Hacı Bayram Veli University
Faculty of Law Review

ISSN: 2651-4141 e-ISSN: 2667-4068
Cilt / Volume XXVIII Nisan / April 2024 Sayı / No. 2

CEZAEVİNDE ANNELERİYLE BİRLİKTE KALAN ÇOCUKLAR
HAKKINDA DEĞERLENDİRME

EVALUATION ABOUT OF CHILDREN STAYING WITH THEIR
MOTHERS IN PRISON

Tülay KİTAPÇIOĞLU YÜKSEL*

ÖZET

[-10.34246/ahbvuhfd.1430787](https://doi.org/10.34246/ahbvuhfd.1430787)

Cezaevinde anneleriyle birlikte kalan çocukların koşulları ve sorunları, pek çok farklı disiplin tarafından incelenmişse de, infaz hukuku ve çocuk hakları açısından henüz bir araştırmaya konu olmamıştır. Çocuğun ileride suç alanından uzak kalması için olumsuz koşulları haiz cezaevi ortamı içerisinde mümkün olduğu kadar sağlıklı bir şekilde gelişimini sürdürebilmesi son derece önemlidir. Ayrıca uluslararası ve ulusal düzenlemelerin gereklerinin uygulamada tam olarak yerine getirilip getirilmediği sorunu, normatif düzenleme eksikliklerinin belirlenmesi, uygulamadaki problemlerin tespit edilmesi ve çözüm önerilerinin sunulması da önemli ihtiyaçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, çalışmamızda, kadın hükümlülerin durumu, uluslararası ve ulusal düzenlemeler, çocukların cezaevinde anneleri ile birlikte kaldıkları süreç ve kurumdan ayrılma süreçleri, karşılaştırmalı hukuktaki düzenlemeler ve uygulamalar; örnek uygulamalar, uygulamadaki problemler ve neler yapılabileceğine dair çözüm önerilerimiz sunulmuştur. Bu inceleme, Türk infaz hukuku sistemi ve uygulaması, karşılaştırmalı hukuktaki düzenlemeler ve uygulamalar çerçevesinde yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cezaevinde anneleri ile birlikte kalan çocuklar, İnfaz hukuku, Çocuk hakları, Hükümlü/tutuklu anne, Cezaevi.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı / KIRKLARELİ, e-posta: tulaykitapcioglu@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-6631-1109, DOI: 10.34246/ahbvuhfd.1430787.

- **Atf Şekli/ Cite As:** Kitapçioğlu Yüksel T, “Cezaevinde Anneleriyle Birlikte Kalan Çocuklar Hakkında Değerlendirme”, *AHBVÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28(2), 2024, s. 455-506
- **İntihal / Plagiarism:** Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. / This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

ABSTRACT

Although the conditions and problems of children staying with their mothers in prison have been analysed by many different disciplines, they have not yet been the subject of research in terms of the law of execution and children's rights. It is highly important for the child to continue his/her development as healthy as possible in a prison environment with unfavourable conditions in order to stay away from the field of crime in the future. In addition, the problem of whether the requirements of international and national regulations are fully fulfilled in practice, the determination of normative regulation deficiencies, the identification of problems in practice and the presentation of solution proposals are also important needs. In this context, in our study, the situation of female convicts, international and national regulations, the process of children's stay with their mothers in prison and the process of leaving the institution, regulations and practices in comparative law, sample practices, problems in practice and our solution suggestions on what can be done are presented. This examination has been made within the framework of the Turkish law of execution system and practice, regulations and practices in comparative law.

Keywords: *Children staying with their mothers in prison, Law of execution, Children's rights, Convicted/detained mother, Prison.*

EXTENDED ABSTRACT

In our country, it is important to examine the situation and conditions of children between the ages of 0-6 who are staying with their mothers in prison from the perspective of execution law and children's rights. Because there is no study on this subject in the Turkish legal literature yet. This issue has been examined from the perspective of disciplines such as child development, pre-school education and health. There are also reports, discussions and interviews showing that there are many problems regarding this issue in practice. We believe that there is an important need to identify these problems and develop methods on how to solve them from a legal perspective.

Determining the approach to this issue is quite difficult, considering both the inadequacy of prison conditions for children and the high need for children between the ages of 0-6 to grow up with their mothers. For this reason, our study benefits from research and evaluations of other disciplines on the subject, and offers solution proposals that take into account the regulations foreseen by the execution law and the rights of the child, considering the best interests of the child.

The first of the important issues in terms of the subject of our study is what should be done to prevent the child from being dragged into crime in the future due to the fact that the child has been in prison with his/her mother at an early age. The second issue is that the child should not be punished indirectly for the crime his mother committed. The third issue is to improve prison facilities, taking into account the child's rights and best interests, so that the child's physical and mental health is not affected by the

negative conditions of the prison as much as possible.

The aim of our study is to reveal the conditions of children staying with their mothers in prison and their mothers, to examine the problems and deficiencies in this regard within the framework of execution law and to offer solutions. In this regard, we aim to contribute to the betterment of the present and future of children staying with their mothers in prisons by revealing and discussing international regulations, legal regulations related to this issue in our current legal system, and problems that arise in practice, and by offering solutions.

In our study, first of all, the situation of female convicts was examined, the situation of children staying with their mothers in prison was discussed within the framework of international and national regulations, within the scope of the period during which children stayed in prison and the process of leaving the institution, the healthy nutrition and development of children, the processes of separation from their mothers in prison and the opportunities for children to go to nursery in the institution were examined, and continued our research on regulations and practices in comparative law is included, then the sample practices we have identified and the problems in practice are explained, and finally, our solution suggestions on what can be done in this regard are presented. Within the scope of this review, a literature research and an interview with an expert were conducted regarding the Turkish execution law system and practice and the regulations and practices in comparative law.

However our suggestions are explained in relevant places within the scope of the entire study, we essentially have two suggestions. If the first of these proposals cannot be realised for various reasons, we believe that we should work in cooperation for the realisation of the second one.

Firstly, we propose the construction of mother-child homes where convicted/detained mothers with children between the ages of 0-6 can stay with their children. We think that the staff should not wear uniforms in these facilities, that there should be a kindergarten, a playground, sports fields, so that both children and mothers can be in social relations together, and that an environment where both the physical and psychological needs of the child can be met should be provided. Thus, the child will be removed from the tendency to commit offences and will be able to grow up with his/her mother in an environment other than prison conditions.

Secondly, if this recommendation cannot be realised, we suggest that the current situation be improved by taking into account the shortcomings and problems in practice. The necessary physical and psychological conditions should be provided for the child's normal life in prison. All of these recommendations should be legally secured through amendments to be made to the law on the execution of sentences and security measures. We are of the opinion that an institutional structure should be established after these recommendations are legally secured. In this context, a committee consisting of authorized from the Ministry of Justice, the Ministry of Health,

the Ministry of Family and Social Services and the Ministry of National Education and specialised academics in the fields of Criminal Law, Execution Law, psychology and sociology should be established. We recommend that this board should plan and organize the fulfilment of the requirements of the legal regulations and that a supervisory board should be established for their implementation.

GİRİŞ

Cezaevinde anneleriyle birlikte kalan 0-6 yaş aralığındaki çocukların durumu, bir yandan ceza infaz kurumlarının çocuklar bakımından uygun olmaması ve bir yandan da bu yaş aralığındaki çocukların annelerine duydukları ihtiyacın yoğun olması sebebiyle karmaşık bir konudur.

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 09.03.2021 tarih ve 2021/01 Basın No'lu basın açıklamasında, 08.03.2021 tarihi itibarıyla 317 kadın hükümlü/tutuklunun yanında 0-6 yaş grubundan toplam 345 çocuğun bulunduğu ifade edilmiştir¹.

0-6 yaş aralığındaki çocuğun anneye olan ihtiyacından dolayı anneyle kalması, çocuğun menfaati açısından en uygun olan seçenek ise de, bu halde infaz kurumunun koşullarının mümkün olduğunca çocuğun sağlıklı gelişimini sürdürebilmesine elverişli olması gereklidir. Bu gereklilik, çocuğun beden ve ruh sağlığının iyi bir şekilde sürmesi, dolaylı şekilde cezalandırılmamış olması ve ileride suça sürüklenmesine zemin hazırlamaması yönlerinden son derece önemlidir.

Çocuğun cezaevinde annesi ile birlikte kalması konusu, çocuk gelişimi, okul öncesi eğitim, sağlık gibi disiplinlerin bakış açısı ile incelenmiş olmakla birlikte hukuki açıdan bugüne kadar incelenmemiştir. Bu konuyu hukuk perspektifiyle inceleyen bir çalışma olmamakla birlikte, uygulamada çok fazla problem bulunduğuna ilişkin rapor, tartışma yahut röportajlara rastlanmaktadır. Bu problemlerin tespit edilmesi ve hukuki açıdan nasıl çözümlenebileceğine ilişkin yöntemlerin geliştirilmesinin önemli bir ihtiyaç olduğu düşüncesindeyiz.

Bu çalışmadaki amacımız, cezaevinde anneleriyle birlikte kalan çocukların ve annelerinin koşullarını ortaya koymak, bu konudaki problemleri

¹ <<https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/basin-aciklamasi09032021045708>>,Erişim Tarihi 24 Ocak 2024.

ve eksiklikleri, infaz hukuku çerçevesinde incelemek ve çözüm önerileri sunmaktır. Bu doğrultuda, uluslararası düzenlemeleri, mevcut hukuk sistemimizde, bu konuya ilişkin olan yasal düzenlemeleri ve uygulamada ortaya çıkan problemleri ortaya koyup tartışarak ve çözüm önerileri sunarak cezaevlerinde anneleriyle birlikte kalan çocukların bugününün ve geleceğinin daha iyi olmasına katkı sunmayı amaçlamaktayız.

Bu bağlamda, çalışmamızda, öncelikle kadın hükümlülerin durumu incelenecek, cezaevinde anneleriyle birlikte kalan çocukların durumu uluslararası ve ulusal düzenlemeler çerçevesinde ele alınacak, çocukların cezaevinde kaldıkları süreç ve kurumdan ayrılma süreçleri kapsamında çocukların sağlıklı beslenmesi ve gelişimi, cezaevinde annelerinden ayrılma süreçleri ve çocukların kurumda kreşe gidebilme imkânları incelenecek, devamında karşılaştırmalı hukuktaki düzenlemeler ve uygulamalara ilişkin araştırmalarımıza yer verilecek, sonrasında tespit ettiğimiz örnek uygulamalar ve uygulamadaki problemler izah edilecek ve son olarak, bu konuda neler yapılabileceğine ilişkin çözüm önerilerimiz sunulacaktır. Bu inceleme kapsamında, Türk infaz hukuku sistemi ve uygulaması ile karşılaştırmalı hukuktaki düzenlemeler ve uygulamalara ilişkin olarak literatür araştırması ve bir uzman ile görüşme yapılmıştır.

I. KADIN HÜKÜMLÜLERİN DURUMUNUN İNCELENMESİ

Cezaevinde anneleriyle birlikte kalan çocukların durumunun incelenmesinden evvel, konuya daha genel ve bütüncül bir bakış açısıyla bakılabilesinin sağlanması için cezaevinde kadın hükümlülerin durumunu anlamak gerektiği düşüncesindeyiz.

Kadın hükümlülerin sayısının az olması, işledikleri suçların erkekler tarafından işlenen suçlara göre toplumu daha az tehdit ettiğinin düşünülmesi, mahkûm kadınların sorunlarını yeteri kadar ifade edememeleri², kadınların “*unutulan hükümlüler*” olarak nitelendirilmesine³ ve cezaevlerinin erkek bakış açısıyla yapılanmasına⁴ sebep olmuştur.

Yapılan araştırmalara göre, kadın mahkûmların pek çoğu, mahkûmiyet

² Veli Özer Özbek, *İnfaz Hukuku*, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2019, s.75; Çiğdem Bilge, Aytuğ Türk, Nevin Akdolun Balkaya, Nezihe Bulut Uğurlu, “Kadın Mahkumların Yaşadığı Zorluklar”, *Social Sciences Studies Journal*, 4(16), s. 1204.

³ Özbek, s. 75.

⁴ Bilge/Türk/Akdolun Balkaya/Bulut Uğurlu, s. 1204.

öncesinde fiziksel, duygusal yahut cinsel şiddete maruz kalmışlardır. Bu durum ise, kadınların suç işlemeye yönelmesine sebep olmaktadır⁵.

Kadını suç işlemeye yönelten sebepler, mahkûmiyetin kendi yaşamına ve ailesinin yaşamına etkileri, infaz sonrası toplum ve ailesi tarafından kabul görebilmesi ve yaşamına devam edebilmesi, yeniden suç işlememesi, sağlıklı bireyler yetiştirebilmesi ve dolayısıyla sağlık bir toplumun inşası için son derece önemlidir.

Kadın hükümlüler, cezaevi koşullarını erkek hükümlülere göre daha ağır hissetmektedirler. Ailelerini, evlerini kaybetme korkusunu ve erkeklere kıyasla daha ağır duyguları yaşamaktadırlar⁶. Kadınların infaz sonrası toplumsal yaşama karışmaları da oldukça zordur. Özellikle yerleşim yeri ve iş bulma, aile ile birlikte yaşama, yeniden eş bulma, anne rolü, toplumsal damgalama, başlıca zorluk oluşturan etmenler arasındadır⁷. Toplumsal damgalamaya maruz kalmış kadınlar, sosyal çevrelerinde kabul görmekte zorlanmakta ve toplumla, toplumsal değerlerle ilişkisi bozulmaktadır⁸.

Toplumsal yaşantımızın bir uzantısı olarak kadının sorumlulukları, erkeğe göre daha fazla olduğundan kadın infazın sonuçlarını erkeklere kıyasla daha ağır yaşar. Evin düzeni, çocukların bakımı, ailede bakıma ihtiyacı olan kişilerin bakımı ve tüm bunlarla birlikte çalışma zorunluluğu gibi önemli etmenler, kadının cezaevinde erkeklere göre çok daha fazla zorluk ve yoksunluk yaşamasına sebep olur. Bu nedenledir ki, kadınların gerek cezaevindeki infaz koşullarının gerek cezaevinden çıktıktan sonra toplumla yeniden barışmalarının ve uyum sağlamalarının kolaylaştırılması için ayrıca imkânlar sağlanmalıdır.

II. CEZAEVİNDE ANNELERİYLE BİRLİKTE KALAN ÇOCUKLARIN DURUMUNUN ULUSLARARASI VE ULUSAL DÜZENLEMELER ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

A. Uluslararası Düzenlemeler

Mahpuslara Muameleye Dair Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları⁹ m. 28'e göre, kadın cezaevlerinde hem doğum öncesine hem de

⁵ Bilge/Türk/Akdolun Balkaya/Bulut Uğurlu, s. 1204.

⁶ Özbek, s. 75.

⁷ Bilge/Türk/Akdolun Balkaya/Bulut Uğurlu, s. 1204.

⁸ Bilge/Türk/Akdolun Balkaya/Bulut Uğurlu, s. 1206.

⁹ <<https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/nelson-mandela-kurallari-mahpuslara->

doğum sonrasına yönelik bakım ve tedavi için özel birim bulunmalı ve imkân var ise cezaevi dışında doğum için gerekli düzenlemeler yapılmalı, eğer çocuk cezaevinde doğmuş ise, doğum belgesinde bu bilgi yer almamalıdır. 29. maddeye göre, çocuk cezaevinde ebeveyni ile birlikte kalmakta ise, ebeveynin bakımı altında olmadıkları zamanlarda, bırakılabilecekleri içeride ya da dışarıda bir çocuk bakım evi ve çocuğa özel sağlık bakım hizmetleri sağlanmalıdır. Ayrıca cezaevinde ebeveyni ile kalan çocuklara, hükümlü gibi davranılmamalıdır.

Birleşmiş Milletler Kadın Mahkûmlara Yönelik Muameleye Dair Kurallar ve Kadın Suçlulara Yönelik Hapis Dışı Tedbirler (*Bangkok Kuralları*)'nın 42 ve 52. maddeleri arasında, anne olan mahkûmlar için kapsamlı kurallar öngörülmüştür. 42. maddeye göre, cezaevi rejimi, hamile, emziren ve çocuklu kadınların ihtiyaçlarına cevap verebilecek esneklikte olmalıdır. Kadın mahkûmların, cezaevi faaliyetlerine katılımlarının sağlanabilmesi için cezaevlerinde çocuk bakım tesisleri oluşturulmalıdır. Psikososyal desteğe ihtiyacı olan kadın mahkûmlara özellikle de fiziksel, ruhsal ya da cinsel istismara maruz kalmış olan yönelik uygun hizmetlerin sağlanması için özel çaba gösterilmelidir. 43. maddeye göre, cezaevi yetkilileri, kadın mahkûmların ruh sağlıklarının iyi olması ve topluma yeniden kazandırılmalarının önemli bir ön koşulu olarak ziyaretleri mümkün olan hallerde kolaylaştırmalı ve teşvik etmelidir. 45. maddeye göre, cezaevi yetkilileri, kadın mahkûmların cezaevinden özgürlüğe geçişlerini kolaylaştırmak, damgalanmalarını azaltmak ve mümkün olan en erken aşamada aileleriyle ilişkilerini yeniden kurmak için ev izni, açık cezaevi ve toplum temelli programlar ve hizmetler gibi seçenekleri, mümkün olan azami ölçüde kullanmalıdır. 48. maddeye göre, hamile veya emziren kadın mahkûmlar, sağlıkları ve beslenmeleri konusunda nitelikli bir doktor tarafından bir programın hazırlanması ve izlenmesi konusunda tavsiye almalıdırlar. Hamile kadınlar, bebekler, çocuklar ve emziren anneler için yeterli ve zamanında gıda, sağlıklı bir çevre ve düzenli egzersiz olanakları ücretsiz olarak sağlanmalıdır. Kadın mahkûmlar, özel bir sağlık sebebi olmadıkça, çocuklarını emzirmekten caydırılmamalıdır. Yeni doğum yapmış, ancak bebekleri cezaevinde olmayan kadın mahkûmların tıbbi ve beslenme ihtiyaçları, programlarına dâhil edilmelidir. 49. maddeye göre, çocukların cezaevinde anneleriyle kalmalarına ilişkin kararlar, çocuğun en yüksek menfaatine göre verilmelidir. 50. maddeye göre, çocukları

muameleye-dair-birlesmis-milletler-asgari-standart-kurallari-turkce.pdf>, Erişim Tarihi 29 Ocak 2024.

kendileriyle birlikte cezaevinde bulunan kadın mahkûmlara, çocuklarıyla birlikte zaman geçirmeleri için azami imkân sağlanmalıdır. 51. maddeye göre, cezaevinde anneleriyle birlikte yaşayan çocuklara, sürekli sağlık hizmeti sağlanmalıdır ve onların gelişimi, toplum sağlığı hizmetleri ile işbirliği içinde uzmanlar tarafından izlenmelidir. Bu çocukların yetiştirilmesi için sağlanan ortam, mümkün olduğu sürece cezaevi dışında yaşayan çocuğunkine yakın olmalıdır. 52. maddeye göre, bir çocuğun annesinden ne zaman ayrılacağına ilişkin kararlar, bireysel değerlendirmelere dayanmalıdır ve ilgili ulusal kanunlar kapsamında çocuğun en yüksek menfaati gözetilmelidir. Çocuklar annelerinden ayrıldıktan sonra, aile, akraba yanında ya da diğer alternatif bakımlarda, kadın mahkûmlara, çocuğun en yüksek menfaatine olduğunda ve kamu güvenliği tehlikeye atılmadığında, çocuklarıyla görüşmeleri için azami fırsat ve imkân sağlanmalıdır¹⁰.

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 3. maddesine göre, çocuğa ilişkin kamusal yahut özel sosyal yardım kurumları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organı tarafından gerçekleştirilen tüm işlemlerde, "*çocuğun yüksek menfaati*" öncelikli olarak göz önüne alınmalıdır. Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No. 14'e göre, çocuğun yüksek menfaati kavramının tam olarak uygulanması, haklara dayalı bir yaklaşımı gerektirmekte ve bu yaklaşımda ilgili tüm aktörler, çocuğun fiziksel, psikolojik, ahlaki ve manevi gelişimini ve insan olarak saygınlığını geliştirmek için seferber olmalıdır¹¹.

Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT), 1987 Avrupa Konseyi Konvansiyonu kapsamında kurulmuştur¹². Raporun "*Özgürlüğünden Mahrum Edilen Kadınlar*" başlıklı kısmının "*Giriş*" bölümünde, Avrupa Konseyi'ne üye devletlerde kadınların özgürlüğünden mahrum insanların görece olarak küçük bir grubunu temsil ettiğini, bu durumun devletlerin gözaltındaki kadınlar için özel düzenlemeler yapmasını maliyetli hale getirdiğinden dolayı kadınların çoğunlukla (*bazen evlerinden ve bakmakla yükümlü oldukları çocuklardan uzakta*) erkek tutuklular için hazırlanmış (*bazen erkek tutuklularla paylaşılan*)

¹⁰ <https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf>, Erişim Tarihi 16 Ocak 2024.

¹¹ <<https://www.unicef.org/turkiye/media/7941/file/ÇHDS%20ve%20İhtiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kuralları%20ile%20Çocuk%20Hakları%20Komitesi%20Genel%20Yorumları.pdf>>, Erişim Tarihi 01 Ekim 2023.

¹² <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/07/31/CPT_Standards.pdf>, Erişim Tarihi 11 Ocak 2024, s. 4.

tesislerde tutulduğunu, özgürlüğünden mahrum kadınların güvenli ve makul gözetim koşullarında olmasını sağlamak için çaba gösterilmesi gerektiği ifade edilmiştir¹³. CPT raporunun “*Cezaevlerinde Sağlık Hizmetleri*” başlıklı kısmının “*İnsani Yardım*” bölümünde, anne ve çocuğun ihtiyaçlarına, özel önem verilmesi gerektiği, anne ve çocuğun en azından belli bir süre birlikte olmalarına izin verilmesi gerektiği, eğer cezaevinde birliktelerse, kreş, doğum sonrası bakım ve emzirme konusunda uzman personelin desteğinin sağlanması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca çocuğun annesinden ayrılarak topluma nakledilmesi ile ilgili kararların, pedo-psikiyatrik ve medikososyal unsurlar ışığında ayrı ayrı incelenmesi hususu vurgulanmıştır¹⁴. Raporun “*Özgürlüğünden Mahrum Edilen Kadınlar*” başlıklı kısmının “*Doğum Öncesi ve Sonrası Bakım*” başlıklı bölümünde, hamile kadınların özel beslenme ihtiyaçlarının karşılanması, hamile mahkûmların zamanı geldiğinde dışarıdaki hastanelere sevk edilmesi gerektiği, ancak zaman zaman hamile kadınların muayene veya doğum sırasında zincire vurulduğunun yahut yataklarına bağlandığının görüldüğü, bu yaklaşımların insanlık dışı muamele olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca çocuğun iyiliğinin esas alınması gerektiği, çocukların sosyal hizmet ve çocuk gelişim uzmanları tarafından izlenmesi ve amacın hapsin üniforma gibi unsurlarından uzak ve çocuk odaklı bir ortam olması gerektiği ifade edilmiştir. Önem taşıyan bir diğer husus ise, cezaevlerindeki bebeklerin hareket ve bilişsel becerilerinin normal şekilde gelişmesini sağlayacak düzenlemelerin yapılması gerektiğine, özellikle cezaevi içinde çocuklara yeterli oyun ve hareket etme imkânının ve mümkün olduğunca kurumdan çıkarılarak dışarıdaki hayatı deneyimleme imkânının sağlanması gerektiğine işaret edilmesidir¹⁵.

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Bütün Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti İlke 5 (2)’ye göre, sadece kadınların, özellikle de gebe olan veya çocuk emzirmekte olan kadınların, çocukların, küçük yaşta olan kişilerin, yaşlıların, hastaların ve engellilerin haklarını ve özel statüsünü korumak için öngörülen önlemler ayrımcı değildir¹⁶.

¹³ <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/07/31/CPT_Standards.pdf>, Erişim Tarihi 11 Ocak 2024, s. 78.

¹⁴ <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/07/31/CPT_Standards.pdf>, Erişim Tarihi 11 Ocak 2024, s. 34.

¹⁵ <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/07/31/CPT_Standards.pdf>, s.80 (Erişim Tarihi 11 Ocak 2024).

¹⁶ Andrew Coyle, *Cezaevi Yönetimine İnsan Haklarını Göz Önüne Alan Bir Yaklaşım, Cezaevi Görevlileri İçin Elkitabı*, International Centre for Prison Studies, 2002, s. 133.

Mahkûmlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kuralların 23. maddesine göre, cezaevlerinde kadınlar doğum öncesi ve sonrası bakım için uygun özel barınma olanaklarının bulunması gerektiği, mümkün ise çocukların cezaevi dışında bir hastanede doğmalarının sağlanması, ancak cezaevinde doğmuş ise bu durumun kimliğinde belirtilmemesi gerektiği ifade edilmiştir. Emzirilen bebeklerin anneleriyle birlikte cezaevinde kalmasına izin verildiğinde, anneleri tarafından bakılmadıkları zamanlarda kalabilecekleri, nitelikli çocuk bakıcılarının bulunduğu çocuk odalarının olması gerektiği de ifade edilmiştir¹⁷.

Özgürlüğü Elinden Alınmış Küçük Yaşta Kimselerin Korunmasına İlişkin Kuralların 85. maddesine göre, cezaevi personeline eğitim, özellikle de çocuk psikolojisi, çocuk sağlığı ve güvenliği, insan ve çocuk haklarına ilişkin uluslararası kurallar hakkında eğitim verilmelidir¹⁸.

Bakanlar Komitesi'nin Cezaevlerindeki Etik ve Örgütsel Özelliklerine İlişkin R (98) 7 No'lu Tavsiyesi'nin "*Sağlık Bakım Özel Programları*" başlıklı bölümünde, 69-71. maddeler arasında anne ve çocuğa ilişkin düzenleme bulunmaktadır. Bu düzenlemeye göre, tutuklu annelerin, küçük çocukları ile birlikte kalmaları imkânı, iyi bir sağlık durumunu sürdürmeleri ve psikolojik bağlarını koruma ihtiyacı dikkate alınarak, annelerin kendilerine özen göstermesine izin verilmesi sağlanmalı, çocukları ile birlikte kalan anneler için kreş, gündüz bakım evi gibi özel tesisler sağlanmalı, belirli yaştaki çocukların annelerinin yanlarından ayrılmasına ilişkin kararlara doktorlar müdahale etmemelidir¹⁹.

Avrupa Cezaevi Kuralları Hakkında (2006) 2 Sayılı Tavsiye Kararı'nın "*Kadınlar*" başlıklı 34. maddesine göre, kadın mahkûmların sosyal, psikolojik, bedensel ve mesleki ihtiyaçlarına dikkat edilmeli, bedensel, ruhsal veya cinsel istismara uğramış mahkûmların ihtiyaçları halinde, bu alandaki özel servislere erişimleri için özel çaba gösterilmeli, kadın mahkûmların cezaevi dışında doğum yapmalarına izin verilmeli, ancak çocuğun cezaevinde doğması halinde yetkililer, gerekli tüm destek ve kolaylığı sağlamalıdır²⁰.

¹⁷ Coyle, s. 133.

¹⁸ Coyle, s. 26.

¹⁹ Ata Soyer, *Cezaevi ve Sağlık*, Türk Tabipleri Birliği, 1999, s. 106.

²⁰ <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/29120200936251982019151705tavsiye_kararlari.pdf>, Erişim Tarihi 17 Ocak 2024.

B. Ulusal Düzenlemeler

Anayasa'nın “Özel hayatın gizliliği” başlıklı 20. maddesinin 1. fıkrasına göre;

“Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz”.

Anayasa'nın “Ailenin korunması ve çocuk hakları” başlıklı 41. maddesine göre;

“Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır.

Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.

Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.

Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır”.

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'da çocukların anneleriyle birlikte cezaevinde kalmasına ilişkin koşullar düzenlenmiştir.

Kanunun “hükümlünün bakıma muhtaç çocuklarının barındırılması” başlıklı 65. maddesine göre;

“(1) Anaları hükümlü olup da dışarıda korumasına bırakılacak kimsesi bulunmayan sıfır-altı yaş grubundaki çocuklar, analarının yanında kalabilirler. Bu çocuklar gündüzleri ceza infaz kurumunu bünyesindeki veya Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu veya diğer kurum ve kuruluşlara ait kreş ve gündüz bakımevlerinde barındırılırlar.

(2) Analarının yanında kalan çocuklara, yaş ve durumlarına ve ihtiyaçlarına göre yiyecek ve içecek verilir.

(3) Üç yaşını doldurmuş çocuklar, hâkim kararıyla çocuk yuvalarına veya yetiştirme yurtlarına yerleştirilebilirler. Bu çocukların belirlenecek bir program ve usule göre zaman zaman analarıyla temasları sağlanır”.

Kanunun “*hükümlünün beslenmesi*” başlıklı 72. maddesinin 4. fıkrasına göre;

“(4) Kurumda annesiyle birlikte kalan çocuklara ve süt emziren annelere durumlarına uygun gıda verilir”.

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmeliğin “*Psiko-sosyal yardım servisi*” başlıklı 12. maddesinin 1. fıkrasının son cümlesine göre;

“*Psiko-sosyal yardım servisinde; psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog ve çocuk gelişimi uzmanı görev yapar*”.

Yönetmeliğin 12. maddesinin 5. fıkrasına göre;

“*Ceza infaz kurumunda anaları ile birlikte kalan sıfır-altı yaş grubundaki çocukların psiko-sosyal gelişimleri psiko-sosyal yardım servisi görevlilerince takip edilir*”.

Yönetmeliğin “*Hükümlünün bakıma muhtaç çocuklarının barındırılması*” başlıklı 58. maddesine göre;

“(1) *Anaları hükümlü olup da dışarıda korumasına bırakılacak kimsesi bulunmayan sıfır-altı yaş grubundaki çocukların barındırılması, 5275 sayılı Kanunun 65 inci maddesi gereğince yerine getirilir. Üç yaşını doldurmuş çocuklar hakkında 5395 sayılı Kanun kapsamında koruyucu ve destekleyici tedbirlerin alınması için ilgili kurumlara bilgi verilir. Bu çocukların belirlenecek bir program ve usule göre zaman zaman analarıyla temasları sağlanır.*

(2) *Altı yaşını doldurmuş çocukların menfaati de göz önünde tutularak kurum dışında barındırılacakları yerler, ilgili mevzuat hükümlerine göre belirlenir.*

(3) *Altı yaşını dolduran çocuğun dışarıda bırakılacak kimsesi bulunmadığı takdirde durum ceza infaz kurumu idaresince Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bildirilir. Bu çocukların görevliler aracılığı ile Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne belirlenen kuruluşa teslimi sağlanır”.*

Yönetmeliğin “*Dışarıdan gönderilen hediyeleri kabul etme hakkı*” başlıklı 77. maddesinin 4. ve 5. fıkralarına göre;

“(4) *Çocuk ve altmış beş yaşını tamamlamış hükümlüler ile beraberinde*

çocuğu bulunan kadın hükümlülere, idare ve gözlem kurulu tarafından alınacak karar doğrultusunda, belirtilen zaman dilimi dışında ve kurumlara girmesi yasak olmayan, kurum ve kişi güvenliği ile genel sağlığı tehlikeye düşürmeyen nitelikteki eşya hediye olarak verilebilir; idare ve gözlem kurulu bu kişiler bakımından zaman kısıtlamasını kaldırabilir.

(5) Kurumda anasıyla birlikte kalan çocuklara; kurum güvenliğini tehlikeye sokmayan ve çocuk gelişimine uygun olan oyuncak veya diğer eşya ile sağlıklı gıda maddesi hediye olarak her zaman gönderilebilir”.

Yönetmeliğin “Hükümlülerin nakillerinde dikkat edilecek hususlar” başlıklı 127. maddesinin 1. fıkrasına göre;

“ (1) f) Analarının yanında kalmakta olan çocukların sağlık nedeniyle kurum dışına sevk edilmesi halinde, cezaevi tabibi tarafından verilen raporda anasının kendisine refakati zorunlu görülmüşse refakat edebilir. Çocuğun sağlık giderleri 102 nci madde hükümlerine göre karşılanır”.

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzükte de, Kanun ve Yönetmeliğe benzer şekilde, çocukların anneleriyle barındırılması, hediyelerin kabul edilmesi, hastalık nedeniyle nakil konuları düzenlenmiştir.

Türk İnfaz Hukuku sisteminde, annelere yönelik infaz kurumuna girişlerine yönelik bir kısım istisnai düzenlemeler öngörülmüştür.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun “Özel İnfaz Usulleri” başlıklı 110. maddesine göre,

“(4) Doğurduğu tarihten itibaren altı ay geçen ve toplam üç yıl veya daha az süreli hapis cezasına mahkûm olan ya da adli para cezası infaz sürecinde hapis cezasına çevrilen hükümlü kadınların cezasının konutunda çektirilmesine infaz hâkimi tarafından karar verilebilir. Bu fıkra uyarınca talepte bulunulabilmesi için kadının doğurduğu tarihten itibaren bir yıl altı ay geçmemiş olması gerekir. Konutta infaza karar verdikten sonra çocuk ölmüş veya anasından başka birine verilmiş olursa infaz hâkimi konutta infaz uygulamasına ilişkin kararını kaldırır”.

110. maddenin 9. fıkrasında, bu madde hükümlerinin uygulanmayacağı suçlar düzenlenmiştir. Ancak üçüncü ve dördüncü fıkra hariç tutulduğu için bu istisnai hüküm, çocuğu olan mahkûm anneler bakımından uygulanmayacaktır.

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin

İnfazı Hakkında Yönetmeliğinin “*Özel infaz usulleri*” başlıklı 40. maddesinin 4. fıkrası da aynı düzenlemeyi içermektedir.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun “*Hapis cezasının infazının hastalık nedeni ile ertelenmesi*” başlıklı 16. maddesinin 4. fıkrasına göre,

“Hapis cezasının infazı, gebe olan veya doğurduğu tarihten itibaren bir yıl altı ay geçmemiş bulunan kadınlar hakkında geri bırakılır. Çocuk ölmüş veya anasından başka birine verilmiş olursa, doğumdan itibaren iki ay geçince ceza infaz olunur”.

14.04.2020 kabul tarihli 7242 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda değişiklik yapılmasına dair Kanunun 19. maddesi ile bu fıkranın ilk cümlesine “*itibaren*” sözcüğünden sonra gelmek üzere “*bir yıl*” ifadesi eklenmiştir. Bu değişiklikte birlikte, “*altı ay*” olan hapis cezasının ertelenme sınırı, “*bir yıl altı ay*”a kadar uzatılmıştır. Bu değişiklikte birlikte, annenin çocuğuyla ceza infaz kurumu dışında geçireceği vakit uzatılmış ve çocuğun ceza infaz kurumu ile tanışması da geciktirilmiştir. Bu kapsamda olan çocuk, cezaevine girmemiş olacak ve annesi ile toplumsal yaşam içerisinde yaşamaya devam edebilmiş olacaktır. Ancak bu süre de, çocuğun annesine en çok ihtiyacının bulunduğu zamanın hayatının ilk üç yılı olduğu düşünüldüğünde, yeterli değildir. Düşüncemize göre, çocuk için önemli olan ilk üç yılı annesi ile geçirebilmesi için bu süre, üç yıla çıkarılmalıdır. Bu hüküm, takdiri değil, zorunlu bir düzenlemedir. Dolayısıyla istisnasız şekilde tüm anneler için uygulanması gereklidir.

Aynı zamanda bu hüküm, Kanunun 116. maddesinin 1. fıkrası gereğince, tutuklular bakımından uygulanmalıdır.

Bu hükmün istisnası, maddenin 5. fıkrasında düzenlenmiştir. Bu hükme göre;

“(5) Kapalı ceza infaz kurumuna girdikten sonra gebe kalanlardan koşullu salıverilmesine altı yıldan fazla süre kalanlar ile eylem ve tutumları nedeniyle tehlikeli sayılanlar hakkında dördüncü fıkra hükümleri uygulanmaz. Bu kişilerin cezasının dördüncü fıkrada öngörülen kısmı, ceza infaz kurumlarında kendileri için düzenlenen uygun yerlerde infaz olunur”.

Bu düzenlemede yer alan “*tehlikeli sayılanlar*” ifadesi, oldukça belirsiz ve subjektif olup, yoruma ve değerlendirmeye açıktır. Dolayısıyla mahkûm anneler arasında eşitlik ilkesine aykırı hükümler verilmesine yol açabilecek

niteliktedir. Aynı zamanda bu düzenleme, hükmün düzenlenme amacına da aykırılık taşımaktadır. Çocuğun yüksek menfaatini koruma, annesiyle cezaevi dışında vakit geçirebilmesini sağlama ve olabildiğince geç ceza infaz kurumuna girmesini amaçlayan düzenleme ile çelişmektedir. Bu istisnayı, hâkime tanıdığı geniş takdir yetkisi, hükmün düzenlenme amacına aykırı olması ve eşitlik ilkesine aykırı uygulamaların doğması riski sebebi ile uygun bulmamaktayız.

Bu konu hakkında Anayasa Mahkemesi tarafından verilen bir karar oldukça önemlidir. Başvurunun konusu, ceza infaz kurumunda iki küçük çocuğu ile kalan bir annenin infazın ertelenmesi talebinin reddinin aile hayatına saygı hakkını ihlal ettiği iddiasına ilişkindir²¹. Başvuru konusu olayda, başvuru, 02.01.2014 ve 12.02.2016 tarihinde doğan iki çocuğu ile birlikte cezaevinde kalmaktadır. Başvuru anne, bir aylık bebeğinin bakım ve ihtiyaçlarını karşılamak için infazın ertelenmesini talep etmiş, ancak reddedilmiştir.

Kararda, “başvurucunun 25.07.2013 tarihinde 0-6 yaş grubunda çocuğu bulunması nedeniyle hakkında denetimli serbestlik uygulanmak suretiyle tahliyesine karar verildiği, farklı ceza yargılamalarından kesinleşen hapis cezaları nedeniyle 12.04.2014 tarihinde tekrar ceza infaz kurumuna gönderildiği, 15.04.2014 tarihinde ise gebe olması nedeniyle infaza ara verilerek tahliye edildiği belirtilmiştir. Ancak başvurucunun ara verme kararına uymayarak 15.04.2014 tarihinde teslim olmadığı, çok sayıda ceza kararı nedeniyle hakkında arama kararlarının mevcut olduğu, ayrıca resmi olarak evli olmadığı, doğum raporunu ibraz etmediği, gebeliğini cezaların infazını engellemek amacıyla kullandığı ifade edilmiştir. Başvurucu hakkında 21 yıl 65 ay 7 gün kesinleşmiş hapis cezasının olduğu vurgulanarak başvurucunun eylem ve tutumları nedeniyle 13.12.2014 tarihli ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 16. maddesinin (5) numaralı fıkrasında düzenlenen tehlikeli hükümlülerden sayılması gerektiği ve aynı Kanun maddesinin (4) numaralı fıkrası hükümlerinin uygulanamayacağı vurgulanmıştır”.

Başvurucunun bu karara itirazına ilişkin olarak İnfaz Hâkimliği tarafından 30.03.2016 tarihinde karar verilmesine yer olmadığına hükmedilmiştir. Kararda, Kanunun 17. maddesi gereğince infazın ertelenmesi taleplerine ilişkin kararlarda Cumhuriyet savcısının takdir yetkisinin bulunduğu ve

²¹ <<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/8660>>, Erişim Tarihi 26 Aralık 2023.

Kanun'da itiraz yolunun öngörülmediği ifade edilmiştir. Başvurucunun bu karara itirazı da, Ağır Ceza Mahkemesi tarafından reddedilmiştir.

Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvuru neticesinde Mahkeme verdiği kararda, çocuğun yüksek menfaati doğrultusunda kamusal makamların ebeveyn ile çocuk arasındaki aile bağının devam etmesini sağlamak ve çocuğun zihinsel ve fiziksel gelişimini sürdürebileceği bir ortamda yaşamasını sağlayacak önlemleri almakla yükümlü olduklarını ifade etmiştir. Ayrıca, infaz kurumundaki uygulamalarda idarenin geniş takdir yetkisi bulunmakla birlikte, bu yükümlülüğün mahkûm anneler ile birlikte cezaevinde kalan çocuklar yönünden de bulunmaktadır. Mahkeme, başvurucunun nitelikli hırsızlık suçundan hapis cezalarının bulunduğu ve tehlikeli hükümlü kabul edilmesine dair yeterli gerekçe sunulmadığını ve ayrıca sadece mahkûm annenin durumu ile ilgili kuralların hükme esas alındığını, çocuğun koşulları ve gereksinimlerinin değerlendirilmediğini de ifade etmiştir. Mahkûm annenin cezası ile bağlantı kurulan kararlarda, aile hakkına saygı hakkı kapsamında çocuğun yüksek menfaatinin göz önüne alınmadığı, mahkûmun cezaevinde tutulması ile çocuğun yüksek menfaati arasında bir dengeleme yapılmadığı ve çocuğun ceza infaz kurumunun koşullarından asgari seviyede etkilenmesini sağlayacak uygun koşulların sağlanmadığının anlaşıldığı ifade edilmiştir. Mahkeme, bu sebeplerle aile hayatına saygı hakkının öngördüğü pozitif yükümlülüklerin yerine getirilmesi ve Anayasa m. 20'de güvence altına alınan aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi tarafından verilen bu karar, uygulama açısından oldukça önemli ve yol gösterici nitelikte olup, karara katılmaktayız. Bununla birlikte, başvuruya konu kararlarda üzerinde durulması gereken hukukten hatalı bulduğumuz hususlar da bulunmaktadır. Şöyle ki;

Cumhuriyet savcısı tarafından verilen infazın ertelenmesinin reddine ilişkin kararda, mahkûm annenin evli olmamasına ilişkin ifadenin başvurucunun özel hayatına dair tespit olduğu ve karara konu talep ile bu talebin hukuki dayanağına ve gerekliliğine uygun olmadığı düşüncesindeyiz. İkinci olarak, mahkûmun gebeliğini cezaların infazını engellemek amacı ile kullandığına ilişkin görüş subjektif bir yoruma dayanmaktadır. Üçüncü olarak, çocuğun annesi ile birlikte ceza infaz kurumu dışında kalmasına olanak sağlayan erteleme hükmü, çocuğun yüksek menfaatini göz önüne almakta ve bu karar, hükmün amacına aykırılık teşkil etmektedir. Dördüncü olarak, Kanununun 16. maddesinin 5. fıkrasında bulunan istisnai hüküm kapsamında ele alınmasına sebep olan "tehlükeli hükümlü" sıfatının, başvuru olan mahkûm

anne tarafından sağlanmasının gerekçesi belirtilmemiş ve neden tehlikeli hükümlü olarak kabul edildiği anlaşılmamıştır. Son olarak, İnfaz Hâkimliği tarafından verilen kararda, Kanunun 17. maddesi kapsamında Cumhuriyet savcısının takdir yetkisinin bulunduğu ifade edilmişse de, başvurusunun talebinin dayanağı bu hüküm değil, 16. maddedir ve 16. maddede de, emredici hüküm öngörülmüştür. Bu sebepler ile Cumhuriyet savcısı ve İnfaz Hâkimliği tarafından verilen kararları hukuka aykırı bulmaktayız ve Anayasa Mahkemesi kararının, bu konuya ilişkin uygulamada göz önünde alınması gereken önemli bir karar olduğu düşüncesindeyiz.

İnfaz Kanunu'nun "*Denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezanın infazı*" başlıklı 105/A maddesinin 3. fıkrasının a bendine göre;

"Sıfır-altı yaş grubunda çocuğu bulunan ve koşullu salıverilmesine iki yıl veya daha az süre kalan kadın hükümlüler" denetimli serbestlik tedbirinden faydalanabilirler.

7242 sayılı Kanunun 52. maddesi ile 5272 sayılı Kanunun geçici 6. maddesinin 2. fıkrasında yapılan değişiklik ile birlikte sıfır-altı yaş çocuğu bulunan kadınlar bakımından denetimli serbestlikten faydalanma imkânı genişletilmiştir. Böylece koşullu salıverilmesine "*iki yıl*" kalma süresi, "*dört yıl*" olarak uzatılmıştır. Bu hükme göre;

"30.03.2020 tarihine kadar işlenen suçlar bakımından Türk Ceza Kanununun kasten öldürme suçları (madde 81, 82 ve 83), cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar (madde 102, 103, 104 ve 105), özel hayata ve hayatın gizli alanına karşı suçlar (madde 132, 133, 134, 135, 136, 137 ve 138) ve İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar ile Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar hariç olmak üzere; Sıfır-altı yaş grubu çocuğu bulunan kadın hakkında 105/A maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan 'iki yıllık' süre, 'dört yıl' olarak uygulanır".

Sıfır-altı yaş aralığında çocuğu olan mahkûm anneler bakımından sürenin uzatılmış olmasının olumlu bir değişiklik olduğu düşüncesindeyiz. Ancak bir kısım suçların hariç tutulması, denetimli serbestlik tedbirinin amacı ile bağdaşmamaktadır. Burada suç değil, suçlunun özellikleri ön planda olmalıdır. Kaldı ki, böyle bir düzenleme ile suçun ağırlığından, niteliğinden çocuk etkilenmiş olmakta, bunun cezasını çocuk çekmiş olmaktadır. Bu sebeple bir kısım suçların istisna olarak öngörülmesine katılmamaktayız. Diğer bir husus da, özel infaz usullerinin düzenlendiği İnfaz Kanununun 110. maddesinde

öngörülen katalog suçların anneler bakımından uygulanmaması düzenlenmiş iken, denetimli serbestlik tedbirinin uygulanmasına ilişkin hükümde annelerin hariç tutulması, hem sistematik hem de tutarlılık açısından sorunlu olmalıdır.

Bir görüşe göre de, bazı suçların bu düzenlemenin kapsamı dışında bırakılması, çocuk açısından ayrımcılığa neden olmaktadır. Suçun neticeleri, annesi ile birlikte cezaevinde kalan çocuğa da yüklenmiş olmaktadır ve bu durum, çocuğun üstün menfaatine uygun değildir²².

Doktrinde bir görüşe göre de, belirli suçlar bakımından katalog oluşturularak bu suçları işleyen kişilerin özel infaz usullerinden faydalanmasını engellemek doğru değildir. Mahkûmiyetten sonra kişinin işlediği suçtan ayrı bir şekilde hükümlü olarak kabul edilmesi gereklidir. Hükümlüler bakımından da, işlenen suçtan ziyade, işlenen suçun ortaya çıkardığı tehlikelilik durumu, mükerrerlik olup olmadığı, bir örgüte mensup olup olmadığı, itiyadi suçluluk, cinsiyet, yaş, sağlık durumu ve doğum gibi özel durumlar dikkate alınmalıdır. Bu görüşe göre, bir kısım suçlardan mahkûm olanların bu imkânlardan faydalanmasına yönelik istisna öngörmek yerine, infaz hâkiminin özel infaz usullerinin uygulanmasında göz önüne alacağı hususların düzenlenmesi daha doğru olurdu²³.

İnfaz Yönetmeliği'nin "*Hapis cezasının infazının hastalık nedeni ile ertelenmesi*" başlıklı 42. maddesinin 4. fıkrasına göre;

"(4) Hapis cezasının infazı, gebe olan veya doğurduğu tarihten itibaren bir yıl altı ay geçmemiş bulunan kadınlar hakkında geri bırakılır. Çocuk ölmüş veya anasından başka birine verilmiş olursa doğumdan itibaren iki ay sonra ceza infaz olunur".

Tüm bu ulusal düzenlemeler göz önüne alındığında, çocuğun annesi ile birlikte cezaevinde kaldığı sürecin çocuğun en yüksek menfaatine uygun şekilde geçirmesine olanak sağlayacak yeterlilikte hükümlerin öngörülmediğini görmekteyiz. Bu sebeple, çocuğun yüksek menfaatini, sağlıklı bir ortamda kalmasını ve gelecekte suç alanından uzak, sağlıklı bir birey olmasına imkân sağlayacak kapsamlı düzenlemelerin öngörülmesi ve

²² "*Çocuk Hakları' Çerçevesinde Türkiye'de Cezaevinde Büyüyen Çocuklar*", İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (Mazlumder), Çocuk Hakları Komisyonu, 2020, s. 15, 16.

²³ Mahmut Koca, İlhan Üzülmmez, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 15. Baskı, Seçkin Yayınevi, 2022, s. 597.

bu düzenlemelerin annesinin işlediği suçtan bağımsız olarak tüm çocuklar bakımından eşit ve adil bir şekilde uygulanmasını sağlayan bir denetim mekanizmasının da öngörülmesini önermekteyiz.

III. ÇOCUKLARIN CEZAEVİNDE ANNELERİYLE BİRLİKTE KALDIKLARI SÜRECİN VE KURUMDAN AYRILMA SÜREÇLERİNİN İNCELENMESİ

A. Çocukların Sağlıklı Beslenmesi ve Gelişimi

Çocukların cezaevinde kalması, başlı başına gelişimleri açısından olumsuzdur. Ancak anneleriyle birlikte olmaları, çocuklar bakımından daha yüksek menfaat sağlamakta ise, erken çocukluk döneminde anneleriyle birlikte cezaevinde kalmalarının mümkün kılınması gerekir. Cezaevi koşulları, tek başına, çocuklar için olumsuzluklar içerdiği için sürecin olabildiği kadar çocuklar açısından sağlıklı geçmesi ve ileride suç alanından uzak kalmalarına imkan sağlamaya elverişli olması gerekir.

Çocukların sağlıklı gelişimi için gün içerisinde yeteri kadar güneş ışığından faydalanabilmeleri, sağlıklı beslenebilmeleri, diğer çocuklarla sosyal ilişki içerisinde bulunabilmeleri, okul öncesi eğitim imkânından faydalanabilmeleri ve psikolojik, fiziksel olarak uzman desteğinden faydalanabilmeleri gereklidir.

İnfaz Kanunu m. 65/2'de, annelerinin yanında kalan çocuklara yaş, durum ve ihtiyaçlarına göre yiyecek verilmesi gerektiği düzenlenmiştir. Kanunun 72. maddesinin 4. fıkrasında da, kurumda annesiyle birlikte kalan çocuklara ve emziren annelere uygun gıda verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca Ceza İnfaz Kurumlarında Bulundurulabilecek Eşya ve Maddeler Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinde de, çocuklara ve emziren annelere, cins ve miktarı doktor tarafından belirlenen ihtiyaç duydukları gıda maddelerini bulundurmalarına izin verileceği düzenlenmiştir.

Cezaevinde anneleriyle kalan çocukların sağlıklı beslenmelerinin yanı sıra uzman kişilerden psikolojik destek almalarının, gelişimlerinin psikolog ve sosyal gelişim uzmanları tarafından takip edilmesi de son derece önemlidir.

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik m. 12/5'te, cezaevinde anneleriyle kalan çocukların psiko-sosyal gelişimlerinin psiko-sosyal yardım servisi görevlileri tarafından takip edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Çocukların psikolojik ve bilişsel becerilerinin gelişimi açısından kurum içerisinde uygun oyuncak ve materyallerin bulunması ve bunları kullanma imkânının da sağlanması gerekir.

Yönetmelik m. 77/4 ve 5'te, kurum ve kişi güvenliği ile genel sağlığı tehlikeye düşürmeyen nitelikteki eşya hediye olarak verilebilir, çocuk gelişimine uygun olan oyuncak veya diğer eşya ile sağlıklı gıda maddesinin hediye olarak her zaman gönderilebileceği düzenlenmiştir.

Çocuk infaz kurumu içerisinde hasta olduğunda, hem gerekli tıbbi desteğin sağlanması hem de annesinin yanında olmasının sağlanması gereklidir.

Bu bağlamda, Yönetmelik m. 127/1'de, çocuğun sağlık nedeniyle kurum dışına sevki gerekmekte ise, cezaevi doktoru raporda annesinin refakatini zorunlu görmüş ise, refakat edebileceği öngörülmüştür. Düşüncemize göre, bu düzenleme, annesinin çocuğunun yanında olmasını doktorun zorunlu görmesine bağladığı için uygun değildir. 0-6 yaş grubundaki çocuk hastalandığında ve kurum dışına sevk edildiğinde, güvenle ve sevgiyle kendisine eşlik edecek annesinin her durumda bulunması gereklidir. Bu konuda, gerekli ve makul tedbirler alınabilir. Düşüncemize göre, bu hükümde değişiklik yapılarak her durumda annenin çocuğuna refakat etmesinin öngörülmesi gerekmektedir.

Ulusal mevzuatımızda yer verdiğimiz bu hükümlerin, istisnasız ve eşit uygulanmasının sağlanması ve adil bir şekilde uygulanıp uygulanmadığının denetlenmesi gerektiği düşüncesindeyiz.

Uluslararası düzenlemelerde de, cezaevinde kalan çocukların infaz kurumunun olumsuz koşullarından asgari düzeyde etkilenmeleri için koruyucu ve önleyici hükümler öngörülmüştür. Bu düzenlemelerde, ulusal düzenlemelerden farklı olarak öngörülen ve bizim de iç hukukumuzda dâhil etmemiz gereken hükümler bulunmaktadır. Şöyle ki;

Mahpuslara Muameleye Dair Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları m. 29'da, cezaevinde ebeveyni ile birlikte kalan çocuklara hükümlü gibi davranılmamalıdır. Birleşmiş Milletler Kadın Mahkûmlara Yönelik Muameleye Dair Kurallar ve Kadın Suçlulara Yönelik Hapis Dışı Tedbirler (Bangkok Kuralları) 48. maddeye göre, hamile kadınlar, bebekler, çocuklar ve emziren anneler için yeterli ve zamanında gıda, sağlıklı bir çevre ve düzenli egzersiz olanakları ücretsiz olarak sağlanmalıdır. Yeni doğum yapmış, ancak bebekleri cezaevinde olmayan kadın mahkûmların tıbbi ve beslenme

ihtiyaçları programlarına dâhil edilmelidir. 51. maddeye göre, cezaevinde anneleriyle birlikte yaşayan çocuklara, sürekli sağlık hizmeti sağlanmalıdır ve onların gelişimi, toplum sağlığı hizmetleri ile işbirliği içinde uzmanlar tarafından izlenmelidir. Bu çocukların yetiştirilmesi için sağlanan ortam, mümkün olduğu sürece cezaevi dışında yaşayan çocuğunkine yakın olmalıdır.

Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT) Raporu'nda, "*Özgürlüğünden Mahrum Edilen Kadınlar*" başlıklı kısmının "*Doğum Öncesi ve Sonrası Bakım*" başlıklı bölümünde, çocuğun iyiliğinin esas alınması gerektiği, çocukların sosyal hizmet ve çocuk gelişim uzmanları tarafından izlenmesi ve amacın hapsin üniforma gibi unsurlardan uzak ve çocuk odaklı bir ortam oluşturulması olması gerektiği ifade edilmiştir. Önem taşıyan bir diğer husus ise, cezaevlerindeki bebeklerin hareket ve bilişsel becerilerinin normal şekilde gelişmesini sağlayacak düzenlemelerin yapılması gerektiğine, özellikle cezaevi içinde çocuklara yeterli oyun ve hareket etme imkânının ve mümkün olduğunca kurumdan çıkarılarak dışarıdaki hayatı deneyimleme imkânının sağlanması gerektiğine işaret edilmesidir.

Mahkûmlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kuralların 23. maddesinde, emzirilen bebeklerin anneleriyle birlikte cezaevinde kalmasına izin verildiğinde, anneleri tarafından bakılmadıkları zamanlarda kalabilecekleri, nitelikli çocuk bakıcılarının bulunduğu çocuk odalarının olması gerektiği de ifade edilmiştir.

Özgürlüğü Elinden Alınmış Küçük Yaşta Kimselerin Korunmasına İlişkin Kuralların 85. maddesine göre, cezaevi personeline eğitim, özellikle de çocuk psikolojisi, çocuk sağlığı ve güvenliği, insan ve çocuk haklarına ilişkin uluslararası kurallar hakkında eğitim verilmelidir.

Bu hükümlerin de iç hukukumuzda dikkate alınması, gerekli düzenlemelerin İnfaz Kanunu'na eklenmesi gerektiği düşüncesindeyiz.

"*Cezaevinde Annesi ile Birlikte Kalan Çocukların Gelişimlerinin Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi*" başlıklı 2019 yılına ait bir araştırma makalesinde, kapalı kadın cezaevinde annesi ile birlikte kalan çocuklar ile dışarıda ailesi ile birlikte yaşayan sağlıklı gelişim gösteren çocukların gelişimleri karşılaştırılmıştır²⁴. Bu araştırma neticesinde, annesi ile

²⁴ Alev Şahinöz, Nesil Sağın Küçük, Bahar Çuhacı Çakır, Aysun Kara Uzun, Ender Durualp, "Cezaevinde Annesi ile Birlikte Kalan Çocukların Gelişimlerinin Karşılaştırmalı Olarak

birlikte cezaevinde kalan çocukların bilişsel-dil, ince ve kaba motor, sosyal-duygusal ve genel gelişimlerinin cezaevinde kalmayan çocuklara göre daha geri olduğu ve risk teşkil ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda, annesi ile birlikte cezaevinde kalan çocuklara destek programlarının hazırlanması, çocuk gelişim uzmanı ve okul öncesi öğretmeni istihdamının sağlanması, aile ve yakın çevresiyle iletişim kurma imkânının sağlanması, annelere çocuklarının gelişimleri hakkında eğitimler verilmesi ve olumsuz fiziki koşulların iyileştirilmesi önerilmiştir²⁵. Bu araştırma kapsamında, küçük bir çocuğun annesi ile birlikte cezaevinde kalmasının, çocuğun yüksek yararına da olsa, hiçbir cezaevinin, çocuğun gelişimi ve eğitimi için uygun ortam sunmadığı ifade edilmiştir. Cezaevi koşulları, yeterli ve dengeli beslenme, düzenli sağlık takibi, oyun, hareket, uyku, sosyal çevre, aile üyeleri ve diğer insanlar ile iletişim içerisinde olma gibi temel ihtiyaçları karşılamamaktadır²⁶.

“Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda Anneleriyle Kalan 3-6 Yaş Aralığında Çocuklar ile Ailesiyle Yaşayan Çocukların Sosyal Beceri Düzeylerinin İncelenmesi” başlıklı 2021 yılına ait bir araştırma makalesinde, kadın kapalı cezaevinde annesiyle kalan 3-6 yaş aralığındaki çocuklar ile ailesiyle yaşayan çocukların sosyal beceri düzeyleri karşılaştırılmıştır²⁷. Bu araştırma kapsamında incelenen her iki gruptaki çocuklar da, okul öncesi bir kuruma düzenli olarak devam etmektedir²⁸. Bu çalışmada, çocukların başlangıç becerileri, akademik destek becerileri, arkadaşlık becerileri, duyguları yönetme becerileri incelenmiştir. Bu araştırma neticesinde, çocukların cezaevinde anneleriyle yaşamalarının sosyal beceri düzeyleri üzerinde önemli etkisi olduğu tespit edilmiştir. Ailesi ile birlikte yaşayan çocukların sosyal beceri düzeylerinin ise daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır²⁹. Bu araştırma kapsamında, cezaevlerinde çocuk gelişim uzmanlarının istihdam edilmesi, annelere yönelik eğitimlerle bilinçlendirilmelerinin sağlanması, cezaevlerinde bulunan okul öncesi kurumların sayılarının artırılması ve tüm kapalı kadın cezaevlerinde olmasının mümkün kılınması, okul öncesi eğitim kurumlarının

Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 2019, 72 (1), s. 66-75.

²⁵ Şahinöz/Sağın Küçük/Çuhacı Çakır/Kara Uzun/Durualp, s. 74.

²⁶ Şahinöz/Sağın Küçük/Çuhacı Çakır/Kara Uzun/Durualp, s. 67, 68.

²⁷ Feryal Savcı, Aysel Köksal Akyol, “Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda Anneleriyle Kalan 3-6 Yaş Aralığında Çocuklar İle Ailesiyle Yaşayan Çocukların Sosyal Beceri Düzeylerinin İncelenmesi”, *International Social Sciences Studies Journal*, 7(88), 2021, s.4071.

²⁸ Savcı/Köksal Akyol, s. 4073.

²⁹ Savcı/Köksal Akyol, s. 4078.

sosyal beceri düzeyi üzerindeki olumlu etkileri göz önüne alınarak cezaevindeki çocukların daha erken yaşta başlamaları imkânının sağlanması önerilmiştir³⁰. Cezaevinde annesi ile birlikte yaşayan çocuklar, oyun, hareket gibi temel ihtiyaçlarını karşılayacak mekânlardan, yaşlılarıyla iletişim içinde olabilecekleri ve rol model olabilecek yetişkinlerin bulunduğu ortamlardan yoksun olmaları sebebiyle gelişimleri olumsuz etkilenmektedir³¹. Anneleriyle birlikte cezaevinde kalan çocukların, gelişimsel açıdan risk altında olmaları sebebiyle gelişimsel ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve ilk aşamada müdahale edilmesinin, ihtiyaçlarının karşılanmasının son derece önemli olduğu da ifade edilmiştir³².

Cezaevlerinde, yüksek sağlık standartlarına erişebilmek için yeterli bilgiyi haiz uzman halk sağlığı hemşireleri istihdam edilmelidir³³. Cezaevi hemşiresi, anne psikolojisine, güvenli ebeveyn bebek bağlanması geliştirilmesine özel önem göstererek kadınların sağlıklı yaşam sürdürmelerine destek olmalıdır. Aynı zamanda kadınların sağlıklarının korunması, geliştirmesi ve hastalıkların önlenmesi konusunda sağlık sorumluluklarını almaları için cesaretlendirilmelidir³⁴. Sağlıklı bir çocuğun gelişimi için sağlıklı bir annenin olması gerekliliğinden hareketle cezaevi hemşiresinin bulunmasının hem anne hem de çocuk sağlığı açısından kritik olduğu düşüncesindeyiz.

Mazlumder tarafından hazırlanan “‘Çocuk Hakları’ Çerçevesinde Türkiye’de Cezaevinde Büyüyen Çocuklar” isimli raporda, çocuğun sağlıksız bir ortamda büyümesinin, kişilik oluşumunu, zihinsel gelişim ve motor gelişimini olumsuz etkilediği, annesi ile birlikte cezaevinde kalan çocukların, cezaevi sistemine ve koşullarına uygun olmadığı, sert ve cezalandırıcı ortamın, çocukların psikolojik gelişimlerine ve akıl sağlıklarına ciddi zararlar verebildiği ifade edilmiştir³⁵. Cezaevinde anneleri ile birlikte yaşayan çocukların, ihtiyaçlarının yaşlarına uygun şekilde karşılanmadığı, güvenli olmayan ve şiddet içeren bir ortamda gelişimlerinin olumsuz etkilendiği, oyundan uzak büyüdükleri, suçların konuşulduğu bir ortamda annesine

³⁰ Savcı/Köksal Akyol, s. 4080.

³¹ Savcı/Köksal Akyol, s. 4079.

³² Savcı/Köksal Akyol, s. 4073.

³³ Mehtap Budak, Bahar Türkmenoğlu, Nuran Güler, “Ceza ve Tutukevi Sağlık Hizmetleri; Cezaevi Hemşireliği”, *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 20, 2022, s. 118.

³⁴ Budak/Türkmenoğlu/Güler, s. 114.

³⁵ “‘Çocuk Hakları’ Çerçevesinde Türkiye’de Cezaevinde Büyüyen Çocuklar”, s. 8, 9.

dahi güvenemediği belirtilmiştir. Raporda, cezaevinde yaşayan çocuklara ilişkin yasal değişikliklerin yapılarak çocukların koşulları yasal güvenceye bağlandığında, mevcut olumsuzlukların önemli ölçüde azaltılabileceği ifade edilmiştir³⁶.

Cezaevinde anneleri ile birlikte kalan çocukların koşullarının hem yasal düzenleme ile iyileştirilmesini hem de uygulanma sürecinin kurulacak bir denetim mekanizması ile denetlenmesini önermekteyiz.

B. Çocukların Kreşe Gidebilmesi

Ceza infaz kurumlarında kreşin bulunmasının çocuğun gelişimi açısından çok büyük önemi bulunmaktadır. Kurumun olumsuz koşulları altında bulunan çocuğun olabildiğince sağlıklı gelişim gösterebilmesi için buradan uzaklaşabildiği, eğitim alabildiği, yaşlıları ile bir araya gelip sosyal ilişkiler kurabildiği bir kreş ortamının olması, zaruri bir ihtiyaçtır.

Mahpuslara Muameleye Dair Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları 29. maddeye göre, çocuk cezaevinde ebeveyni ile birlikte kalmakta ise, ebeveynin bakımı altında olmadıkları zamanlarda, bırakılabilecekleri içeride ya da dışarıda bir çocuk bakım evi ve çocuğa özel sağlık bakım hizmetleri sağlanmalıdır.

Birleşmiş Milletler Kadın Mahkûmlara Yönelik Muameleye Dair Kurallar ve Kadın Suçlulara yönelik Hapis Dışı Tedbirler (Bangkok Kuralları) 51. maddeye göre, cezaevinde anneleriyle birlikte yaşayan çocuklara, sürekli sağlık hizmeti sağlanmalıdır ve onların gelişimi, toplum sağlığı hizmetleri ile işbirliği içinde uzmanlar tarafından izlenmelidir. Bu çocukların yetiştirilmesi için sağlanan ortam, mümkün olduğu sürece cezaevi dışında yaşayan çocuğunkine yakın olmalıdır.

Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT) Raporunun , “*Cezaevlerinde Sağlık Hizmetleri*” başlıklı kısmının “*İnsani Yardım*” bölümünde, anne ve çocuğun ihtiyaçlarına, özel önem verilmesi gerektiği, anne ve çocuğun en azından belli bir süre birlikte olmalarına izin verilmesi gerektiği, eğer cezaevinde birliktelerse, kreş, doğum sonrası bakım ve emzirme konusunda uzman personelin desteğinin sağlanması gerektiği ifade edilmiştir. Raporun “*Özgürlüğünden Mahrum Edilen Kadınlar*” başlıklı kısmının “*Doğum Öncesi*

³⁶ “Çocuk Hakları’ Çerçevesinde Türkiye’de Cezaevinde Büyüyen Çocuklar”, s. 9.

ve *Sonrası Bakım*” başlıklı bölümünde, çocuğun iyiliğinin esas alınması gerektiği, çocukların sosyal hizmet ve çocuk gelişim uzmanları tarafından izlenmesi ve amacın hapsin üniforma gibi unsurlardan uzak ve çocuk odaklı bir ortam oluşturulması olması gerektiği ifade edilmiştir. Önem taşıyan bir diğer husus ise, cezaevlerindeki bebeklerin hareket ve bilişsel becerilerinin normal şekilde gelişmesini sağlayacak düzenlemelerin yapılması gerektiğine, özellikle cezaevi içinde çocuklara yeterli oyun ve hareket etme imkânının ve mümkün olduğunca kurumdan çıkarılarak dışarıdaki hayatı deneyimleme imkânının sağlanması gerektiğine işaret edilmesidir.

Bakanlar Komitesi’nin Cezaevlerindeki Etik ve Örgütsel Özelliklerine İlişkin R (98) 7 No’lu Tavsiyesi’nin “*Sağlık Bakım Özel Programları*” başlıklı bölümünde, 69-71. maddeler arasında anne ve çocuğa ilişkin düzenleme bulunmaktadır. Bu düzenlemeye göre, tutuklu annelerin, küçük çocukları ile birlikte kalmaları imkânı, iyi bir sağlık durumunu sürdürmeleri ve psikolojik bağlarını koruma ihtiyacı dikkate alınarak, annelerin kendilerine özen göstermesine izin verilmesi durumu içinde sağlanmalı, çocukları ile birlikte kalan anneler için kreş, gündüz bakım evi gibi özel tesisler sağlanmalıdır.

İnfaz Kanunu m.65/1’de, çocukların gündüzleri infaz kurumu bünyesindeki veya Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu veya diğer kurum ve kuruluşlara ait kreş ve gündüz bakımevlerinde barındırılacakları düzenlenmiştir.

Ülkemizde bulunan tüm ceza infaz kurumlarında kreşin bulunması için gerekli çalışmaların zaman kaybetmeksizin yürütülmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Yukarıda yer vermiş olduğumuz uluslararası ve ulusal düzenlemeler ile yapılan bilimsel araştırmalar da, bu gerekliliğin hukuki dayanaklarını oluşturmaktadır.

C. Çocukların Cezaevinde Annelerinden Ayrılma Sürecinin İncelenmesi

Çocuk ile annesi arasındaki ilişki çok önemli olduğundan çocuğun mümkün olduğu kadar uzun süre annesi ile birlikte kalması sağlanmalıdır. Ancak bir yandan da cezaevindeki ortam, normalin dışında olduğundan çocuğun gelişimini olumsuz etkileyebilmesi de mümkündür. Bu sebeple çocuğun birkaç aydan uzun süre annesinin yanında kalmaması gerektiğine ilişkin görüş bulunmaktadır³⁷.

³⁷ Coyle, s. 135.

Türkiye’de pek çok sivil toplum örgütü ve muhalefet partileri tarafından annelerinin cezalarının çocukları en az 6 yaşına gelene kadar ertelenmesi yönünde düzenleme yapılması önerilmiştir³⁸.

Uluslararası düzenlemelerde de, çocuğun cezaevinden ayrılmasına ilişkin hükümler bulunmaktadır. Şöyle ki;

Birleşmiş Milletler Kadın Mahkûmlara Yönelik Muameleye Dair Kurallar ve Kadın Suçlulara Yönelik Hapis Dışı Tedbirler (Bangkok Kuralları) m. 52’ye göre, bir çocuğun annesinden ne zaman ayrılacağına ilişkin kararlar, bireysel değerlendirmelere dayanmalıdır ve ilgili ulusal kanunlar kapsamında çocuğun en yüksek menfaati gözetilmelidir. Çocuklar annelerinden ayrıldıktan sonra, aile, akraba yanında ya da diğer alternatif bakımlarda, kadın mahkûmlara, çocuğun en yüksek menfaatine olduğunda ve kamu güvenliği tehlikeye atılmadığında, çocuklarıyla görüşmeleri için azami fırsat ve imkân sağlanmalıdır.

Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT) raporunun “*Cezaevlerinde Sağlık Hizmetleri*” başlıklı kısmının “*İnsani Yardım*” bölümünde, çocuğun annesinden ayrılarak topluma nakledilmesi ile ilgili kararların, pedopsikiyatrik ve medikososyal unsurlar ışığında ayrı ayrı incelenmesi hususu vurgulanmıştır.

Bakanlar Komitesi’nin Cezaevlerindeki Etik ve Örgütsel Özelliklerine İlişkin R (98) 7 No’lu Tavsiyesi’nin “*Sağlık Bakım Özel Programları*” başlıklı bölümünde, 69-71. maddeler arasında anne ve çocuğa ilişkin düzenleme bulunmaktadır. Bu düzenlemeye göre, belirli yaştaki çocukların annelerinin yanlarından ayrılmasına ilişkin kararlara doktorlar müdahale etmemelidir.

İnfaz Kanunu m. 65/1’de yer alan 0-6 yaş grubundaki ifadeden çocukların cezaevinde anneleriyle en fazla 6 yaşına kadar kalabileceğinin öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Maddenin 3. fıkrasında ise, 3 yaşını doldurmuş çocukların hâkim kararı ile çocuk yuvalarına veya yetiştirme yurtlarına yerleştirilebileceği ve zaman zaman anneleri ile ilişki kurmalarının sağlanacağı ifade edilmiştir.

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmeliğin 58. maddesinde, 3 yaşını doldurmuş çocuklar ile

³⁸ “*Anneleriyle Birlikte Mahpus Olan Çocuklar*”, Yaşam Hakları Derneği, 2021, s. 6. <<https://etkiniz.eu/wp-content/uploads/2021/12/Anneleriyle-Birlikte-Mahpus-Çocuklar-Raporu.pdf>>, Erişim Tarihi 17 Ekim 2023.

ilgili olarak koruyucu ve destekleyici tedbirlerin alınması için ilgili kurumlara bilgi verileceği, 6 yaşını doldurmuş çocukların dışarıda bırakılacak kimsesi bulunmamakta ise Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bildirileceği ve Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne belirlenen kuruluşa teslim edileceği ifade edilmiştir.

Altı yaşına kadar cezaevinde annesiyle kalmış bir çocuğun altı yaşını doldurmasıyla birlikte bir anda dış dünya ile tanışması, sağlıklı gelişimi açısından uygun değildir. Hükümlülerin dış dünyaya alışmaları için pek çok enstrüman var iken, çocukların bu konuda gerekli psikolojik destekten mahrum kalması ve bir anda kurumdan ayrılması, önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. İnfaz Kanunu ve Yönetmeliğinde, 3 yaşını doldurmuş çocuklar hakkında çocuk yuvalarına ya da yetiştirme yurtlarına yerleştirilebileceği ifade edilmekle birlikte, tüm çocuklar bakımından daha erken dönemden itibaren düzenli şekilde dışarı çıkma, sosyal yaşamın içerisinde bir görevli ve yakını ile birlikte bulunma imkânın açık bir şekilde düzenlenmesi gerektiği düşüncesindeyiz.

Bebek ve çocukların cezaevinde annelerinin yanında kalabilecekleri süreye ilişkin diğer ülkelerin durumu incelendiğinde, yaş bakımından farklı kuralların öngörüldüğü görülmektedir. Şöyle ki;

Norveç'te çocukların cezaevinde kalması uygun görülmemektedir. Bazı anneler, cezalarının bir kısmını, cezaevi dışındaki özel “*anne ve çocuk evlerinde*” geçirebilmektedirler. Bu kurumlar, başka kuruluşlar tarafından yönetilmekte ve suçlulara özel değildir. Hollanda'da, 6-9 ayın cezaevinde, 4 yıl üstünün ise anne çocuk evinde geçirilebilmesi öngörülmüştür. Kadınların yeniden sosyalleştiği, yeniden başlamayı öğrendiği ve çocuklarıyla ilişkilerini yeniden geliştirdikleri evler açıktır. İrlanda'da, çoğunlukla 12 aya kadar bebekler annelerinin yanında kalabilmektedirler. Doktor raporunda aksi belirtilmedikçe, bu durum, genellikle 9 aya kadar ve emzirmeye bağlıdır. Almanya'da, üç yıl cezaevinde, 6 yıla kadar ise açık evlerde kalabilecekleri öngörülmüştür. Genel olarak annelerin çocuklarını 3 yaşına kadar yanlarında tutmalarına izin verilmektedir³⁹.

Almanya'da, çocuğun annesiyle birlikte kalma yaşına ilişkin farklı düzenleme ve uygulamalar bulunmaktadır. Federal Ceza İnfaz Kanunu'nun uygulama alanı olan Bavyera, Hessen, Aşağı Saksonya ve Kuzey-Ren

³⁹ “*Children of Imprisoned Parents*”, European Perspectives on Good Practice, Kate Philbrick, Liz Ayre, Hannah Lynn (Ed.), Second Edition, 2014, s. 123, 124.

Vestfalya'da, henüz okul çağı gelmemiş çocuklar; Hamburg'da sadece beş yaşın altındaki çocuklar; Baden-Württemberg, Berlin, Brandenburg, Bremen, Mecklenburg-Batı Pomeranya, Rhineland-Pfalz, Saarland, Saksonya-Anhalt ve Thüringen'de sadece üç yaşın altındaki çocuklar ve Saksonya'da üç yaşını doldurduktan sonra altı aya kadar çocuklar, anneleriyle birlikte cezaevinde kalabilir⁴⁰.

Ebeveyni hükümlü olan çocuklara ilişkin Avrupa Konseyi tavsiyelerine göre, küçük çocuğun cezaevindeki ebeveyninin yanından ne zaman ayrılacağına ilişkin karar, bireysel değerlendirmeye ve yürürlükteki ulusal hukuk çerçevesindeki çocuğun yüksek yararına dayanmalıdır⁴¹.

IV. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTAKİ DÜZENLEMELER VE UYGULAMALAR

Avrupa Mahkûmların Çocukları Ağı (*The Children of Prisoners Europe/COPE Network*), tarafından yayımlanan bir araştırmada, her bireyin benzersiz olduğu ve ebeveynlerin hapsedilmesinin çocukların iyi halini etkileyebilecek birçok yolu olduğunun farkında oldukları ifade edilmiştir. Her durum farklıdır ve ideal olarak, ebeveynlerinin hapsedilmesinden etkilenen çocuklara yönelik destek, her bir çocuğun yüksek menfaatine göre bireyselleştirilmelidir⁴².

Birleşmiş Milletler Kadın Mahkûmlara Yönelik Muameleye Dair Kurallar ve Kadın Suçlulara Yönelik Hapis Dışı Tedbirlere İlişkin Kurallar (*Bangkok Kuralları*), hapsedilen kadınlara yönelik uluslararası standartların gerekliliğine ağırlık vermiştir. Bu standartlar, kadınların ve aslında onların çocuklarının ihtiyaçlarını açıklamaktadır⁴³.

Avrupa'daki cezaevi sistemlerinin çoğu, bebeklerin mahkûm anneleriyle birlikte yaşamaları için yer sağlamaktadır. Pek çok ülkedeki ulusal düzenleme, mahkûm annelerin, hapsedilmeden önce yahut hapis süresince dünyaya gelen çocukları ile birlikte yaşamalarına izin vermektedir. Ancak bu durumun doğasında pek çok zorluk bulunmaktadır. Çocuğu cezaevinde annesiyle bırakılmasının doğru olup olmadığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır.

⁴⁰ Klaus Laubenthal, *Strafvollzug*, 8. Auflage, Springer Verlag, 2019, s. 585, kn. 683.

⁴¹ Patrick Manzoni, Dirk Baier, Samuel Keller, vd., *Die Situation von Kindern mit einem inhaftierten Elternteil in der Schweiz*, Schlussbericht zu Handen des Bundesamts für Justiz, ZHAW Zürcher Hochschule für Angewandte Wissenschaften, 2022, s. 18.

⁴² "Children of Imprisoned Parents", s. 14.

⁴³ "Children of Imprisoned Parents", s. 113.

Avrupa Konseyi tarafından, temas sürdürme ihtiyacından dolayı, çocuğun cezaevi deneyiminin kötü etkilerine maruz bırakılmaması gerekli olduğu kabul edilmektedir⁴⁴.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre, hükümlü anne ile bebeğinin ayrılması, 8. maddeyi ihlal etmemekte, çocuğu annesi ile birlikte cezaevinde tutmak için herhangi bir özel önlem alınması gerekmekte ve sonuç olarak ne annenin ne de çocuğun otomatik olarak birlikte kalma hakkı bulunmamaktadır⁴⁵.

Çocukların özellikle de kritik önem taşıyan 0-3 yaş arasındaki bağlanma döneminde, çoğunlukla anne olan birincil bakım verenlerinden ayrılmalarının olumsuz etkileri olabileceği uzun süreden beri düşünülmektedir. Çoğu Avrupa ülkesindeki yasal düzenleme, onların çıkarları açısından en iyi olmak kaydıyla, hükümlü annelerin hapsedilmeden önce ya da hapis süresince doğan çocuklarıyla birlikte yaşamalarına izin vermektedir⁴⁶.

Avrupa Mahkûmların Çocukları Ağı, asıl cezaevinden ayrılan özel anne çocuk evlerinin çocukların ihtiyaçlarını daha iyi karşılayacağını ve böylece büyük olasılıkla çocuğun yüksek menfaatine olacağını ifade etmiştir. Bu evlerin, hapishane benzeri bir ortamının olmaması, açık bir planının olması, profesyonel denetim ve özel eğitilmiş personelinin olmaması, açık kuralları olan bir topluluk yaşamının olması ve günlük görevlerin dağıtımı, yeniden entegrasyon planı ve annelere yönelik eğitim, kreş ve okul öncesi kurumlara çocukların düzenli katılımı, baba ve diğer aile üyeleri ile düzenli iletişim koşullarını taşıması gerektiği belirtilmiştir⁴⁷.

Ebeveyni hükümlü olan çocuklara ilişkin Avrupa Konseyi tavsiyelerine göre, çocuğun en yüksek sağlık standardına sahip olma hakkını güvence altına almak için annelere uygun doğum öncesi ve doğum sonrası sağlık bakımı, destek ve bilgi sağlanmalıdır. Hamile kadınların, cezaevi dışındaki bir hastanede doğum yapabilmeleri gerekir. Bebekler, ancak ilgili bebeğin yüksek menfaatine uygun olması ve iç hukuka uygun olması halinde, ebeveyninin yanında cezaevinde kalabilir. Ebeveynleriyle birlikte hapsedilen küçük çocuklar, mahkûm muamelesi görmemeli ve tüm çocuklarla aynı haklara,

⁴⁴ “*Children of Imprisoned Parents*”, s. 112.

⁴⁵ “*Children of Imprisoned Parents*”, s. 113.

⁴⁶ “*Children of Imprisoned Parents*”, s. 113.

⁴⁷ “*Children of Imprisoned Parents*”, s. 131.

mümkün olduğunca aynı özgürlük ve imkânlarla sahip olmalıdırlar. Yaşam ve uyku odaları dâhil olmak üzere, ebeveynleriyle birlikte cezaevinde kalan küçük çocukların bakımına ilişkin düzenlemeler, çocuğa uygun olmalıdır. Bu kapsamda, küçük çocukların iyi hali ve güvenliğinin yanı sıra, onların gelişme, oyun oynama, ayrımcılığa maruz kalmama ve dinlenme hakları da dâhil olmak üzere haklarının öncelikle dikkate alınması sağlanmalıdır⁴⁸.

Alman Cezaların İnfazı Hakkında Kanunun (Strafvollzugsgesetz) 76. paragrafında, hamilelik ve anneliğe ilişkin özel düzenleme yapılmıştır. Bu hükme göre;

“(1) Hamile ya da yakın zamanda doğum yapmış bir mahkûmda, mahkûmun durumu dikkate alınmalıdır. Çalışan Anneleri Koruma Kanunu'nun iş yeri düzenine ilişkin hükümlerinin buna uygun şekilde uygulanması gereklidir.

(2) Mahkûmun hamilelik sırasında, doğum sırasında ve sonrasında, cezaevinde tıbbi bakım ve ebelik yardımından yararlanma hakkı bulunmaktadır. Hamilelik sırasındaki tıbbi bakım, özellikle hamileliğin belirlenmesine yönelik muayenelerin yanı sıra, laboratuvar testleri dâhil olmak üzere, önleyici muayeneleri içermektedir.

(3) Hamile bir kadının doğum yapması için cezaevi dışındaki bir hastaneye götürülmesi gereklidir. Özel bir sebep bildirilmedikçe, doğum, doğumhanesi olan bir cezaevinde yapılmalıdır. Doğum sırasında, ebe ve gerekirse doktor tarafından yardım sağlanır”.

Kanunun 80. paragrafında, çocuklu annelere ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Bu hükme göre;

“(1) Mahkûmun çocuğu, henüz okul çağına gelmemişse, oturum iznine sahip kişinin rızasıyla, çocuğun menfaatine uygun ise annesinin bulunduğu cezaevine yerleştirilebilir. Yerleştirmeden önce gençlik kurumuna danışılmalıdır.

(2) Yerleştirme masrafları, çocuğa bakmakla yükümlü kişiye aittir. Anne ve çocuğun birlikte kalmalarının riskli olduğu hallerde, masrafların geri ödenmesi talebinden feragat edilebilir”.

Bu hükme göre, çocuklar okul çağına gelene kadar ebeveyni ile birlikte

⁴⁸ Manzoni/Baier/Keller, s. 17, 18.

cezaevinde kalabilir.

Kanunun 142. paragrafında, çocuklu annelere yönelik tesis imkânı düzenlenmiştir. Bu hükme göre;

“Kadınlara yönelik kurumlar, annelerin çocuklarıyla birlikte barınabilecekleri imkânlar öngörmelidir”⁴⁹.

İnfaz Kanunu § 142, örgütsel düzeyde, kadın kurumlarına yönelik farklılaşma gerekliliğinin bir göstergesi olarak, annelerin çocuklarla birlikte barınabileceği tesislerin oluşturulmasını norm olarak düzenlemektedir. İlgili annenin yanında, onların bağlanmaları aracılığı ile çocuğun sosyal sorumluluğunun güçlendirilmesi amaçlanmaktadır⁵⁰.

Çocukların ebeveyni ile birlikte cezaevine yerleştirilmesinin nedeni, bebeklik döneminde yakın temasın engellenmemesi gerekliliğidir. Bu değerlendirmeye rağmen, cezaevinin bir çocuğun büyümesi için meşru bir yer olup olmadığı sorgulanabilir. Almanya’da yaklaşık her yıl 60 çocuk cezaevinde doğmaktadır. Ülke genelinde yaklaşık 90 anne-çocuk gözaltı merkezi bulunmaktadır ve burada küçük çocukların genellikle üç yaşına kadar yaşamasına izin verilmektedir. Kapasite kullanımı, özellikle kapalı cezaevlerinde yüksektir⁵¹.

Alman Adalet Bakanlığı’nın Gençlikten ve Kadınlardan Sorumlu Senato İdaresi’nin ortak yönergesinde, anne ve çocuğun cezaevinde birlikte kalmasına ilişkin standartlar düzenlenmiştir. Bu yönergede, Ceza İnfaz Kanunu’nun 80. paragrafı ve Berlin Gençlik Ceza İnfaz Kanunu’nun 27. paragrafında yer alan düzenlemeler ile annenin çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi konusundaki anayasal hakkının desteklendiği ifade edilmektedir. Ayrıca, anne cezaevindeyken bile her şeyin önünde, anne çocuk ilişkisinin korunması ve geliştirilmesinin yer aldığı belirtilmiştir. Anne ve çocuğun cezaevine birlikte yerleştirilmesinin ön koşulu, annenin hapsedilmesinin zorunlu olmasıdır. Mümkün olduğu ölçüde, çocuğun bakım ve gözetimi netleştirilinceye kadar, cezanın infazının başlangıcı ertelenmelidir⁵².

⁴⁹ <<https://www.gesetze-im-internet.de/stvollzg/BJNR005810976.html>>, Erişim Tarihi 22 Kasım 2023.

⁵⁰ Laubenthal, s. 584, kn. 683.

⁵¹ <<https://tatort-zukunft.org/fakten/kinder-von-gefangenen/>>, Erişim Tarihi 22 Kasım 2023.

⁵² Gemeinsame Richtlinie der Senatsverwaltung für Justiz; der für Jugend zuständigen Senatsverwaltung sowie der für Frauen zuständigen Senatsverwaltung : *“Standards der*

Çocuğu annesinden ayırmanın zararlı sonuçlarının cezaevine yerleştirilmesinin etkilerine göre ağır basıp basmadığı hususunda, çocuğun yüksek menfaati belirleyici faktördür⁵³. Özellikle anne-çocuk tesisleri onaylanmakta, çünkü anne çocuk ilişkisini sürdürerek çocukta ayrılığa bağlı sosyalleşme hasarını engellemekte ve aynı zamanda annede yeniden sosyalleşmeyi teşvik edici bir etkiye sahip olmaktadır⁵⁴.

Almanya'da yapılan bir pilot çalışmada, bir cezaevinin anne-çocuk tesislerindeki günlük yaşamın çeşitli ayrıntılarına içeriden bir perspektifle bakılmıştır⁵⁵. Çocukların büyüdüğü diğer özel ortamların aksine, çocuklarla etkileşimde, farklı kurumsal statüye sahip aktörlerin olduğu ve bu nedenle çalışmada, ilgili aktörlerin (*hükümlü anneler, cezaevi personeli, kurumun eğitim personelleri ve gönüllü personeller*) ortak görevi olarak belirli bir kurumda çocukların gelişiminin nasıl ele alındığına odaklanıldığı ifade edilmiştir⁵⁶. Bu çalışmada, cezaevinde anne ve çocuklarının birlikte kalmasının, özellikle anneler için özel ve mantıksız talepler içerdiği ifade edilmiştir. Onların yüklerinin hafifletilmesi için özellikle eğitim konularına odaklanan ve cezaevinden bağımsız olan tavsiyelerin verilmesi gerekir. Ancak danışmanlar, kapalı cezaevine gelemedikleri için bu sadece açık cezaevi için mümkündür. Ayrıca çalışmada, eğitimciler ve anneler arasındaki ilişkinin eğitim danışmanlığı yükünden arındırılması önerilmiştir⁵⁷. Anne-çocuk evlerinin, hem gençlik yardım tesisi hem de özel cezaevi tesisi kurumu olduğu ifade edilmiştir. Bu nedenle anne-çocuk evleri, hem hükümlü anneler için cezaevi hem de anne ve çocuklar için yuva olma gibi çift fonksiyona sahiptir. Anne-çocuk evlerinin ikili işlevi farklı düzeylerde önemlidir: İlk olarak, idari ve örgütsel düzeyde anne ve çocukların sorumlulukları ayrılmıştır. İkinci olarak, cezaevi ve ev, farklı hedeflere ulaşmak için tasarlanmıştır. Cezaevi sistemi, hükümlü annelerin yeniden sosyalleşmesini hedeflemekte; ev ise, çocukların sosyalleşmesine, anne-çocuk ilişkisinin yanı sıra, çocuğun motor,

gemeinsamen Unterbringung von Müttern und Kindern im Strafvollzug/Jugendstrafvollzug/Untersuchungshaftvollzug”, in der aktualisierten Fassung vom 01.09.2013, s. 1, 2.

⁵³ Laubenthal, s. 586, kn. 683.

⁵⁴ Laubenthal, s. 586, kn. 685.

⁵⁵ Marion Ott, *Klein(st)kinder mit ihren Müttern in Haft. Eine ethnographische Studie zu Entwicklungsbedingungen im (offenen und geschlossenen) Strafvollzug*, Frankfurt am Main, 2012 (<<https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0111-opus-57680>>, Erişim Tarihi 05 Aralık 2023, s.40).

⁵⁶ Ott, s. 3, 4.

⁵⁷ Ott, s. 42.

duygusal, sosyal ve bilişsel gelişimine odaklanmaktadır. Üçüncü olarak, cezaevi ve evin sembolik temsillerinin örtüşmesi, tesislerin (*anne-çocuk evlerinin*) çifte fonksiyonundan kaynaklanmaktadır⁵⁸.

Anne-çocuk tesisleri, cezaevi içinde veya dışında bağımsız evler şekilde (*Frankfurt-Preungesheim*), standart cezaevi kurumları olarak (*Regelvollzug-Mevcut hapis cezası infaz edilmeden evvel en az üç ay hapis cezası çekmiş olan mahkûma uygulanan hapis cezası şekli*) veya cezaevi hastanelerine bağlı (*Justizvollzugskrankenhaus*) olarak (*Fröndenberg/Nordrhein-Westfalen*) bulunmaktadır. Hem açık hem de kapalı cezaevi tesisleri olarak bulunmaktadırlar⁵⁹. Ceza infaz kurumlarının sadece birkaç kadın kurumu veya bölümünde, anne-çocuk tesisi bulunmaktadır. Aichach, Berlin, Chemnitz, Frankfurt-Preungesheim, Fröndenberg, Hahnöfersand, Münih, Neustrelitz, Schwaebisch Gmünde, Vechta'daki cezaevlerinde bulunmaktadır⁶⁰.

Anne-çocuk tesisleri, gençlik yardım tesisleridir. Bu sebeple tasarım sırasında, çocuk ve gençlik yardımına ilişkin kanuni düzenlemelere uyulmalıdır⁶¹.

İsviçre'de bulunan “Çocuk ve Yetişkin Koruma Kurumu” (*KESB - Kindes- und Erwachsenenschutzbehörde*) tarafından, çocuklu anneler, özellikle de büyük çocukları olan anneler için cezaevi yerlerinin genişletilmesi önerilmektedir⁶².

V. ÖRNEK UYGULAMALAR

Ülkemizde çocuklarıyla birlikte ceza infaz kurumlarında kalmakta olan kadın hükümlüler ve çocukları bakımından örnek niteliğinde olan bir kısım uygulamaların ve bu uygulamaların faydalarının incelenmesi, tüm kurumlarda yeknesak bir uygulamanın sağlanması açısından son derece önemlidir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2012 yılına ilişkin faaliyet raporunda, “Uçurtmayı Vurmasınlar Uygulaması” projesi kapsamında, Adalet Bakanlığı ile imzalanan protokol ile ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutukluların 0-12 yaş grubundaki çocuklarının, cezaevinin

⁵⁸ Ott, s. 7.

⁵⁹ Laubenthal, s. 585, kn. 683.

⁶⁰ Laubenthal, s. 587, kn. 686.

⁶¹ Laubenthal, s. 585, kn. 683.

⁶² Manzoni/Baier/Keller, s. 86.

olumsuz koşullarından bir nebze olsun uzaklaştırılması amacı ile 18 çocuğun özel kreş ve gündüz bakımeviden yararlandırıldığı ifade edilmiştir⁶³.

“*Adalet Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı arasında Eğitim ve Öğretim İşbirliği Protokolü*”, 09.03.2020 tarihinde imzalanmıştır⁶⁴. Bu Protokolün 3. maddesinde amaç, tutuklu, hükümlü, yükümlü, eski hükümlü ve annesinin yanında kalan 3-6 yaş grubu çocukların iyileştirme çalışmaları kapsamında, kişisel, sosyal ve mesleki gelişimlerinin sağlanması amacıyla okuryazar olmayanların okuryazar hale getirilmesi, örgün eğitim dışında kalanların eğitimlerine devam etmelerinin sağlanması, kurum bünyesinde okul öncesi, lise, mesleki eğitim merkezi veya şubelerinin açılması, mesleki eğitim merkezlerinde lise diplomasına erişim programlarına katılımın sağlanması ve halk eğitim merkezleri tarafından kurslar ve sosyal etkinlikler düzenlenmesi olarak ifade edilmiştir. Protokolün 6. maddesinde yer alan protokol kapsamında yapılacak işler incelendiğinde, bu hedeflerin hemen hepsinin yetişkin olan hükümlü/tutuklulara yönelik eğitim, öğretim, mesleki faaliyet ve kurs olduğu görülmektedir. Yalnızca kurumlarda açılacak olan okul öncesi kurumlarda görev yapanlar dışında, diğer MEB öğretmenlerinden ders durumu uygun olanların görevlendirilmesi hükmü bulunmaktadır. Tarafların yükümlülüklerinin düzenlendiği Protokolün 7. maddesinde, MEB yükümlülükleri kapsamında, anaokulu bulunmayan kurumlarda, anaokulu açılmasını sağlama ve ihtiyaç duyulan öğretmen ve idarecilerin görevlendirilmesini sağlama yükümlülükleri ifade edilmiştir.

Protokol 0-6 yaş çocukların ihtiyaçlarının karşılanması konusunda yeterli hedefler içermemekle birlikte, protokol kapsamında yapılması hedeflenen işlerin uygulamada gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği, hedeflerin ne oranda gerçekleştiğinin hususunda denetimin sağlanması gerektiği düşüncesindeyiz.

“*Adalet Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Arasında Tutuklu, Hükümlü veya Yükümlüler ile Çocuklarının Sosyal Hizmetlerden Yararlandırılması Hakkında İş Birliği Protokolü*” 26.07.2021 tarihinde yapılmıştır⁶⁵. Bu protokolün 1. maddesinde, hükümlü veya tutukluların

⁶³ <https://www.aile.gov.tr/media/127904/aspb_-2012-yili-faaliyet-raporu.pdf>, Erişim Tarihi 25 Ocak 2024.

⁶⁴ <<https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/1032020092633ABveMEB.pdf>>, Erişim Tarihi 25 Ocak 2024.

⁶⁵ <<https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2972021105709P-72.pdf>>, Erişim Tarihi 24 Ocak 2024.

yanında kalmakta olan 0-6 yaş grubu aralığındaki çocukların ruh ve beden sağlıklarının korunması, psikososyal gelişimlerinin desteklenebilmesi, topluma uyum süreçlerine destek olunabilmesi amacı ile çocukların barınma, eğitim, ulaşım ve benzeri ihtiyaçlarının giderilmesinin amaçlandığı ifade edilmiştir. Protokolün 6. maddesinde, kurumların yükümlülükleri düzenlenmiştir. Bu bağlamda, Ceza İnfaz Kurumu Müdürlüğü'nün yükümlülükleri kapsamında, kurumda görev yapan psikososyal yardım servisi görevlilerinin, 0-6 yaş grubu çocukları ile birlikte kalan hükümlü/tutuklular ile görüşme yapacağı, hükümlü/tutukluların talepleri olması halinde, rapor hazırlayacağı ve uygun sosyal hizmet modelinden faydalanmaları için rapor ile il müdürlüğüne gönderileceği ifade edilmiştir. Ayrıca, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na (ASHB) bağlı çocukların kreş ve gündüz bakımevlerine ulaşmalarının sağlanacağı, bu çocuklardan bakım tedbiri veya acil korunma kararı alınanların il müdürlüklerine tesliminin sağlanacağı ifade edilmiştir. Bu hususların yanı sıra, aynı veya nakdi yardıma ihtiyaç duyanların belirlenerek uygun hizmetlerden faydalanmaları için SYDV'ye bildirileceği ifade edilmiştir. Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün yükümlülükleri kapsamında, bu yükümlülüklerden farklı olarak, kurumlarda annesi ile kalan 3-6 yaş grubu çocukların, velisi veya hukuki sorumluluğu bulunan kişinin izni alınarak kurum dışında yapılacak sosyal kültürel faaliyetlerden yararlandırılmalarının sağlanacağı ifade edilmiştir. Ortak yükümlülükler kapsamında, 0-6 yaş grubundaki çocuklara yönelik oluşturulan emekleme ve oyun alanları için gerekli olan eğitici materyallerin imkân dâhilinde bağış yoluyla temin edileceği, annelere yönelik eğitimlerin koordineli olarak düzenleneceği ifade edilmiştir.

Adalet Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasında imzalanan bu protokol, cezaevinde annesiyle birlikte kalan çocuğun bir kısım ihtiyaçlarının karşılanması bakımından önem taşımaktadır. Bu protokolün, *-eksiklikleri bulunmakla birlikte-* uygulanıp uygulanmadığının araştırılması ve denetiminin sağlanması da, tüm çocuklara eşit şekilde bu hizmetlerin sunulması bakımından gereklidir.

Sincan Cezaevinde bulunan tutuklu ve hükümlü annelerin çocuklarına, *"Anne Çocuk Ünitesi"*nde eğitim verilmektedir. Bu infaz kurumunda bulunan *"Anne Çocuk Ünitesi"*nin amacı, cezaevinin çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmek ve gelişimlerine destek olmaktır. Bu infaz kurumunun her bir bölümünde açık ve kapalı çocuk oyun alanının bulunduğu, çocukların akranları ile vakit geçirdikleri bu bölümde özgüvenlerinin,

sosyal ve dil gelişimlerinin arttığı, çocuklara dışarıdaki eğitimin aynısının sunulduğu ve buradaki annelerin de koşullardan çok memnun olduğu ifade edilmiştir⁶⁶. Bu bağlamda, Sincan Cezaevindeki bu uygulama, hem anne hem de çocuk yönünden sağladığı olumlu etkiler dolayısıyla örnek bir uygulama niteliğindedir.

“Gökyüzü Senindir” isimli topluma hizmet uygulaması da, örnek uygulamalar arasındadır. Bu proje, anneleri ile birlikte cezaevinde kalan 0-6 yaş çocuklar için anaokulu kurulması projesidir. Bu proje ile 0-6 yaş aralığındaki çocukların gelişimlerine uygun eğitim ortamı oluşturmak, bu çocukların yaşlıları ile birlikte aynı eğitim ortamında birlikte olmalarına imkân sağlamak, bedensel, ruhsal, sosyal, bilişsel ve dil gelişimlerini desteklemek, toplum ile uyumlarını sağlamak ve yetenekleri, ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda eğitim almalarını sağlamak amaçlanmıştır⁶⁷. Projenin sonucunda, okul öncesi eğitim programının ilkelerine uygun olarak, çocukların bir arada oynayabileceği ve öğrenebileceği 20 çocuk için uygun bir eğitim ortamı oluşturulmuştur. Sınıf alanında, matematik, fen, kitap okuma, dramatik oyun, kukla ve sanat olmak üzere 6 öğrenme merkezi kurulmuştur⁶⁸.

Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı tarafından yürütülen “İçeride Çocuk Var” isimli proje, “Kadın Ceza İnfaz Kurumlarında gözetim altındaki anneleri ile kalan 0-6 yaş grubu çocuklar için kreş iyileştirme” projesidir. Bu proje ile cezaevinde annesi ile kalan çocukların diğer çocuklar ile eşit nitelikte bir eğitim şansına sahip olmalarını sağlamak, konuya ilişkin toplumda farkındalık oluşturmak ve çocukların cezaevindeki koşullarının iyileştirmek amaçlanmıştır. Bu proje kapsamında, mevcut anaokullarının fiziki koşullarının iyileştirilmesi ve anaokulu olmayan kadın cezaevlerinde anaokullarının inşa edilmesine yönelik çalışmalar yürütülmüştür⁶⁹. Projenin amacı, çocukların cezaevindeki en önemli ihtiyacı olan kreş ihtiyacının sağlanması bakımından örnek bir çalışma niteliğindedir.

Anıttepe Leo Kulübü tarafından 2015 yılında gerçekleştirilen “Ver Elini Güneşe” projesi sayesinde, anneleri ile birlikte cezaevinde kalan 3-6

⁶⁶ <<https://www.aa.com.tr/tr/yasam/hukumlu-annelerinin-yaninda-kalan-cocuklara-psikososyal-destek/2578045>>, Erişim Tarihi 06 Ekim 2023.

⁶⁷ “Gökyüzü Senindir” İsimli Topluma Hizmet Uygulaması, <<https://www.yyu.edu.tr/images/files/PROJEE.pdf>>, Erişim Tarihi 16 Ekim 2023, s. 3.

⁶⁸ “Gökyüzü Senindir” İsimli Topluma Hizmet Uygulaması, s. 35.

⁶⁹ <<http://www.tcyov.org/iceride-cocuk-var/>>, Erişim Tarihi 06 Ekim 2023.

yaş grubundaki 50 çocuk, hayatlarında ilk kez cezaevi dışına çıkmıştır. Normal hayat ile ilgili pek çok deneyimi ilk kez bu şekilde elde etme fırsatı yakalamışlardır⁷⁰. Bu proje, ayda bir kez çocukların dışarı çıkarılması şeklinde bir yıla yakın bir süre devam etmiştir. Cezaevindeki psikolog ve çocuk gelişim uzmanları, dışarı çıkarılan çocukların neredeyse tüm duyu organları ile düşünebilir ve hissedebilir duruma geldiklerini gözlemlediklerini ifade etmiştir⁷¹.

Arzu Arslan tarafından gerçekleştirilen bir anaokulu projesi de bulunmaktadır. Kendisi, 2008 yılında ilk kez cezaevi anaokulu açmıştır⁷². *Arzu Arslan* tarafından yürütülmekte olan ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından desteklenen projede gönüllü olarak görev alan ve bu kapsamda anaokulunda felsefe dersleri veren P4C Türkiye Eğitimci *Özlem Tavus* ile yapmış olduğum görüşmede, kendisi, projenin içeriğini ve faydalarını anlatmıştır⁷³. Çocuklara anaokulunda felsefe eğitimi veren *Özlem Tavus*, düşünme, eleştirel bakma, kitap okuma gibi pek çok faaliyetin gerçekleştirildiğini, dış dünyada deneyimleyebilecekleri şeylerin cezaevi içerisindeki anaokulu bünyesinde deneyimleme imkânlarının olduğunu, kendisinin çocuklara kitap okuduğunu, kitap okurken sorular sorma ve düşünme becerilerinin geliştiğini ifade etmiştir. Ayrıca davranışsal anlamda sabretme, bekleme gibi becerilerinin de geliştiğini, saygıyı, el kaldırmadan konuşmamayı, özenli dil kullanmayı öğrendiklerini ifade etmiştir. Aynı zamanda bu proje kapsamında, çocukların zaman zaman dışarı çıkabildiğini, örneğin ata binmeye gittiklerini, hamburger yemeye gittiklerini anlatmıştır. Çocukların cezaevinde gidebilecekleri bir anaokulunun olması gerektiğini ve çocukların en çok ihtiyaç duyduğu şeyin oyun ve oyuncak olduğu, kendi yaşlıları ile burada bir araya gelebilecekleri, mevsim değişikliklerini, doğanın değişimini öğrenebilecekleri, gerçek yaşam deneyimini elde edebilecekleri ve tüm bu imkânların anaokullarında sağlanabileceğini ifade etmiştir. Bu dönem çocukları için sanat terapisinin çok önemli olduğunu, uzman bir psikolog eşliğinde sürdürülmesinin, çocuklarla felsefe ve yaratıcı drama derslerinin, sporun, özellikle jimnastik alanının

⁷⁰ <<https://anittepeleo.blogspot.com/2015/12/ver-elini-gunese-onedioda.html>>, Erişim Tarihi 25 Ocak 2024.

⁷¹ <<https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/aysegul-domanic-yelce/ver-elini-gunese-40110724>>, Erişim Tarihi 25 Ocak 2024.

⁷² <https://sehitibrahimiyilmazanaokulu.meb.k12.tr/icerikler/arzu-arslan_10613716.html>, Erişim Tarihi 25 Ocak 2024.

⁷³ Özlem Tavus ile Çevrimiçi Görüşme, 16.01.2024.

olmasının, matematik, okuma yazmaya giriş derslerinin olmasının gerekli olduğunu ifade etmiştir. Gün içerisinde çocuğun anaokulunda olması gereken yerdeyken gün sonunda yetişkinlerle birlikte infaz kurumunda olmasının doğru olmadığını ifade etmiştir. Çocukların okulu çok sevdiğini, hatta oryantasyon sürecinin dahi olmadığını, çok mutlu olduklarını ifade etmiştir. Bu proje kapsamında, herkesin büyük bir özveri ile çalıştığını, her gün yeni bir sürpriz yapıldığını, dışarıdan desteklerin de sağlandığını ifade etmiştir.

VI. UYGULAMADAKİ PROBLEMLER

Anneleriyle birlikte cezaevinde kalan çocukların yaşadığı sorunlar çok ciddi boyuttadır. Bebeklik ve erken çocukluk dönemini cezaevinde geçirmek, başlı başına önemli bir sorun iken, sağlıklı gelişimlerinin önüne başkaca eksiklik ve hatalar da eklendiğinde, çocuğun ileride suç alanından uzakta kalması ve sağlıklı, topluma faydalı bireyler olmaları oldukça zorlaşmaktadır.

Çocuğun gelişiminin en önemli evresinde, çeşitli suçlara karışmış insanlarla aynı ortamlarda bulunması, bu tür bir ortamda büyümesi, ileride suç işlemelerine de etki edecek önemli bir olumsuz etmendir. Dolayısıyla bu sürecin mümkün olan en sağlıklı şekilde sürmesi için gerekli adımların atılması zorunludur.

Çocukların tıpkı hükümlü gibi anneleri ile birlikte cezaevi koşullarında yaşaması, cezaların şahsiliği ilkesi ile çelişmektedir⁷⁴. Bu durum göz önüne alınarak, çocuğun olabildiğince olumlu bir ortamda büyümesine yönelik çalışmaların yapılması gereklidir.

Uygulamada çocuk bakımından pek çok ciddi problemlerin varlığı dile getirilmektedir. Şöyle ki;

İlk olarak, ayrı yatağının olmaması, yetersiz beslenme, her cezaevinde kreş olmaması, sağlık sorunu olduğunda annenin çocuğuna refakat edememesi, koğuşlarda halının olmaması, koltuk olmaması, başlıca problemler arasındadır⁷⁵.

İkinci olarak, çocuklar cezaevindeki fiziki koşullardan dolayı emeklemeyi öğrenememekte, üç yaşında dahi yürümekte zorlanmakta, erkek çocukların baba modelinden yoksun olması ve sürekli kadınların arasında olmasından

⁷⁴ “Çocuk Hakları’ Çerçevesinde Türkiye’de Cezaevinde Büyüyen Çocuklar”, s. 35.

⁷⁵ <https://www.insamer.com/tr/cezaevlerinin-mahkum-cocuklari_3327.html>, Erişim Tarihi 05 Ekim 2023.

dolayı cinsel kimliğin gelişimi açısından sıkıntılar yaşamakta, oyuncuğun yasak olmasından dolayı oyuncaksız büyümekte ve bir koğuştta bir anne bebek olmasından dolayı diğer çocuklarla etkileşim içerisinde olamamaktadırlar⁷⁶.

Üçüncü olarak, cezaevinde ebeveyni ile birlikte kalan çocuğa yönelik kurum personelinin uyması gereken kuralların olmaması önemli bir eksikliklerdir⁷⁷. Ceza infaz kurumundaki personellerin, çocuklara, hükümlü/ tutuklu yetişkinlere olduğu gibi davranması, çocuk olduklarının dikkate alınmaması ve buna ilişkin hukuki bir düzenlemenin de bulunmaması, üzerinde durulması gereken önemli bir sorundur. Düşüncemize göre, infaz kurumlarında çalışan personellerinin yükümlülüklerinin düzenlediği tüzüğe (*Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük*), annesi ile birlikte cezaevinde kalan çocuklara yönelik tutum ve davranışlara ilişkin yükümlülükler de eklenmelidir.

Dördüncü olarak, Bakırköy Kadın Kapalı Cezaevinde 2014 yılında anneler ile yapılan röportajda anneler, toplam 53 çocuğun bulunduğu, çocukların anneleriyle aynı yatakta uyumak zorunda oldukları, kadınlar arasındaki yaralama olaylarına tanık oldukları, her koğuştta bir çocuk olduğu için çocukların birbirlerini görmedikleri, kreşin çocukların sınırlı zamanlarda bir araya gelmesini sağladığını, beslenme konusundaki eksikliklerin ve oyuncak olmamasının hem anne hem de çocuk açısından zorluklar meydana getirdiğini, çocukların güneşe çıkmadıkları için vitamin eksikliklerinin olduğu, çocuklara yemek pişiremediklerini, doktora erişimin sınırlı olduğunu ve altı yaşından sonra çocuğu bırakacak kimseleri olmaması sebebiyle yaşadıkları endişeleri anlatmışlardır⁷⁸.

Beşinci olarak, uygulamada, cezaevinde anneleriyle kalan çocukların beslenmesi ile ilgili sorunların bulunduğu, beslenmeleri ile ilgili yeterli özenin gösterilmediği ifade edilmiştir⁷⁹.

⁷⁶ Meryem Öymen, “Çocuk Hapiste Büyümez ki”, *Alt Sosyal Dergisi*, s. 3-5.

⁷⁷ Çetin Arslan, Murat Kayañççek, “*Ceza İnfaz Kurumlarında Annelerinin Yanında Kalan 0-6 Yaş Grubu Çocuklar (İK m.65)*”, s.2, 2022, <<https://www.cetinarslan.com.tr/ceza-infaz-kurumlarında-annelerinin-yanında-kalan-0-6-yas-grubu-cocuklar-ik-m-65/>>, Erişim Tarihi 01 Ekim 2023.

⁷⁸ <<https://www.haberturk.com/gundem/haber/1006029-cezaevinde-buyuyen-cocuklar>> Erişim Tarihi 11 Ekim 2023.

⁷⁹ Mehmet Kurt, “*Türkiye’de Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.90.

Altıncı olarak, uygulamada, anne olan hükümlülerin, çocuğuna mama yapmak için sıcak suya erişemedikleri, çocukların hasta olmasına rağmen soğuk havalarda zorla çıkarıldıkları, bu sırada tuvaletleri gelse de içeri alınmadıkları, infaz koruma memurlarının kötü söz ve davranışlarına maruz kaldıkları, 2.5 yaşındaki çocuğun haftada sadece bir saat oyun odasına gidebildiği, terör örgütü üyeliği isnadıyla tutuklu olan anneye ayda bir kavanoz mama verildiği, farklı marka mama talebine 2 ay sonra karşılık bulduğu, bu süreçte çocuğuna pirinç unu ile mama yaptığını, oyuncak verilmediğini, çocuğunun parmağını demir kapıya sıkıştırdığını, ancak 15 gün sonra cezaevi doktoruna götürüldüğü gibi sorunları ifade etmişlerdir⁸⁰.

Yedinci olarak, uygulamada, çocuklara kurum içi sağlık hizmetlerinin bile çoğu cezaevinde anneleri yanlarında olmadan verildiğinin, bu yaş grubu çocukların doktorlardan, işneden korkabildiği ve çocuğun doktora infaz koruma memuru tarafından götürüldüğü, çocuk bakımından travmaya dönüşebileceği ifade edilmiştir⁸¹.

Sekizinci olarak, Yaşam Hakları Derneği tarafından hazırlanan “*Anneleriyle Birlikte Mahpus Olan Çocuklar*” isimli raporda, uygulamadaki koşulların uluslararası sözleşmelerle belirlenen standartlara uygun olmadığı, annelere ve çocuklarına yönelik uygulamaların cezaevi yönetiminin inisiyatifine bırakıldığı, çocukların anneleriyle birlikte kapasitenin çok üstünde olan koşullarda kaldıkları, çocuklara yönelik sağlık hizmeti, beslenme, oyun alanı, yaşlarına uygun eğitim, psikolojik destek gibi uygulamaların söz konusu olmadığı, annelerin sağlık hizmetine erişiminde esnekliğin olmadığı, onların ihtiyaçlarını karşılayan herhangi bir destek sisteminin olmadığı ifade edilmiştir. Bu araştırma kapsamında, 2021 yılında 0-6 yaş aralığındaki çocuklarıyla birlikte cezaevinde kalan 13 kadınla ve tutukluluk sürecinde düşük yapan 1 kadınla görüşülmüştür⁸². Çalışmaya katılan kadınlardan ikisinin yargılandıkları dönemde altı aylık bebekleri olmasına ve bir katılımcının da hamile olmasına rağmen, cezanın ertelenmesi kurumunun uygulanmadığı ve tutuksuz yargılama yapılmadığının anlaşıldığı, hamile kadınların ve emziren annelerin sağlık kontrollerinin yapılmadığı, ilaçlarını almalarına izin verilmediği, beş aylık bir hamile kadının bu nedenle düşük yaptığı, kimi annelerin kendilerine ve çocuklarına çıplak arama yapıldığını ve kendilerine

⁸⁰ “‘Çocuk Hakları’ Çerçevesinde Türkiye’de Cezaevinde Büyüyen Çocuklar”, s. 22, 23.

⁸¹ “‘Çocuk Hakları’ Çerçevesinde Türkiye’de Cezaevinde Büyüyen Çocuklar”, s. 18.

⁸² “*Anneleriyle Birlikte Mahpus Olan Çocuklar*”, s. 7, 8.

arama yapılırken çocuklarının buna tanık olduklarının, çocuklar için ayrı yatağın verilmediğinin ve kalabalık, rutubetli, ışık almayan koşullarda çocuklarıyla kalmak zorunda kaldıklarının ortaya çıktığı, çocuklara ayrı yemek verilmediği, çocuk doktorunun bulunmadığı, sağlık hizmetlerine erişimin zor ve yıpratıcı olduğu, sabah sayımlarında gardiyanların demir kapılara vurmasının bebekler için korkutucu olduğu, oyuncakların, boyama kitap ve kalemlerinin bulunmadığı, çocuk parkı olsa dahi annesiyle değil, bir gardiyan eşliğinde çocuğun haftada bir iki saat parka çıkarıldığı ifade edilmiştir⁸³. Bu araştırma neticesinde, hapis cezasının infazının çocuk en az altı yaşına gelene kadar ertelenmesi, anneler için hapis cezasına alternatif bir çözüm bulunamıyorsa gün ışığı alan, açık havada vakit geçirilebilen, oyun alanları olan anne çocuk evlerinin tasarlanması, çocuklarla iletişim içerisinde olan memurların üniforma giymemesi ve silahsız olması, hamile kadınlar, emziren anneler ve çocukların sağlıklı beslenmelerinin sağlanması, çocuk gelişim uzmanı ve psikolog desteğinin sağlanması, oyunculara izin verilmesi, kreş uygulamalarının geliştirilmesi önerilerinde bulunulmuştur⁸⁴.

Dokuzuncu olarak, bir başka araştırma kapsamında, eski tutuklu ve eski hükümlü kadın katılımcılarla yapılan görüşmelerin sonucunda, cezaevinde anne olmanın dışarıda anne olmaktan çok daha zor bir durum olduğu anlaşılmıştır⁸⁵. Katılımcı bir anne, çocukları yanındayken de yanında olmadığı zamanlarda da ayrı zorluklarla karşılaştıklarını, yeterli besin sunulmadığını ve diğer hükümlülerin çocuğun susturulması konusunda ikazlarda bulduklarını ifade etmiştir⁸⁶. Araştırma neticesinde, açık cezaevinde kalan annelerin çocuklarının kreşe gidebildiği, ancak kapalı cezaevinde kalan annelerin çocuklarının kreşe gidemediği, diğer hükümlü kadınlar ile sosyalleşebildikleri ve gelişimlerinin olumsuz etkilendiği ortaya konulmuştur⁸⁷.

Onuncu olarak, “*Cezaevinde Anne Olmak*” isimli, cezaevinde çocuklarıyla birlikte kalan 24 anne ile yapılan araştırmada, kadın hükümlülerin annelik rolünü nasıl deneyimledikleri, hangi koşullarda

⁸³ “*Anneleriyle Birlikte Mahpus Olan Çocuklar*”, s. 27, 28.

⁸⁴ “*Anneleriyle Birlikte Mahpus Olan Çocuklar*”, s. 29, 30.

⁸⁵ Hülya Sönmez, “*Eski Tutuklu ve Eski Hükümlülerin Cezaevindeki Gündelik Hayat Deneyimleri*”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2021, s. 162.

⁸⁶ Sönmez, s. 163.

⁸⁷ Sönmez, s. 198.

buldukları hakkında inceleme yapılmıştır⁸⁸. Bu araştırma neticesinde, annelik kavramına ilişkin olarak katılımcıların anneliğin keyifli taraflarını, zorluklarını ve sorumluluklarını ifade ederken, cezaevinde gerçek bir anne olduklarını hissettiklerini, anneliğin zorluklarının yanında güzelliklerini de yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Annelerin cezaevinde çocuğuyla birlikte kalma nedeninin dışarıda çocuğuna bakacak kimsenin olmamasından kaynaklandığı görülmüştür. Ayrıca, hem erkek hem kadının ebeveyn olmasına rağmen, kadınların birincil ebeveyn oldukları, çocukların baba modeli ile çok az iletişimde olduğu ortaya çıkmıştır⁸⁹. Bu araştırma neticesinde, annelere duygusal destek sunulması konusunda cezaevi görevlilerine eğitim verilmesi, annelerin cezaevindeki ihtiyaçlarının karşılanması konusunda çaba gösterilmesi, çocukların daha sağlıklı beslenmesi ve gelişimlerinin takibi hususunda sağlık hizmeti almaları için sivil toplum kuruluşlarıyla çalışmalar yapılması, annelerin koğu koşullarının iyileştirilmesi önerilmiştir⁹⁰.

Uygulamada ileri sürülen bu problemlere karşılık olarak Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü'nün 09.03.2021 tarih ve 2021/01 no'lu basın açıklamasında özetle, çocuklara annelerinin işlerinden bağımsız olarak annelerin işlerinin iki katı günlük işe bedeli ödendiği, kurumdaki oyun alanlarından ve anaokullarından faydalanabildikleri, anaokullarında ücretsiz olarak eğitimlerine devam ettikleri, psiko-sosyal gelişimlerinin takip edildiği ve 08.03.2021 tarihi itibarıyla 0-6 yaş aralığında toplam 345 çocuğun annesi ile birlikte cezaevinde kaldığı ifade edilmiştir⁹¹.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) tarafından hazırlanan raporda, Ulusal Önleme Mekanizması (UÖM) raporları aracılığıyla, cezaevlerinde annesi ile birlikte kalan 0-6 yaş aralığındaki çocuklar için ulusal ve uluslararası standartlar ölçüsünde ilgililere önerilerde bulunduğu ifade edilmiştir. Antalya L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'na yapılan ziyarete ilişkin rapora göre, anneleri ile birlikte kalan çocuklara hiçbir şekilde "hükümlü" muamelesi yapılmaması, Kurum yönetimine tavsiye edilmiştir. Bu hususun yanı sıra, anneleri ile kalan çocuklara yemek, emziren annelere uygun beslenme sağlanmasına önem verilmesi, ücretsiz bez temin edilmesi

⁸⁸ Nuran Tuncer, Neslihan Avcı, "Cezaevinde Anne Olmak", Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (27), 2021, s. 179.

⁸⁹ Tuncer/Avcı, s. 201, 202.

⁹⁰ Tuncer/Avcı, s. 208.

⁹¹ <<https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/basin-aciklamasi09032021045708>>, Erişim Tarihi 06 Ekim 2023.

konusunda işbirliğine devam edilmesi, çocuk oyun parklarının kurulması, çocuklara yönelik etkinlikler düzenlenmesi, çocuklara oyuncak, kitap, boya gibi gelişimlerine uygun materyallerin sağlanması konusunda da resmi kurumlara tavsiyelerde bulunulmuştur⁹².

Uygulamada var olduğu iddia edilen, araştırmalarda ifade edilen problemlere karşılık, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü'nün açıklaması, birbirine zıt iki farklı durumun varlığını ortaya koymaktadır. Bu sebeple düşüncemize göre, iddiaların ve savunmanın, çocuğun üstün menfaati göz önüne alınarak objektif bir komisyon kurularak bu kurum tarafından araştırılması ve var olan eksiklerin tespit edilerek çözülmesi gerekmektedir.

VII. NELER YAPILABİLİR?

Uluslararası ve ulusal düzenlemeler kapsamında yükümlülüklerin yerine getirilebilmesi ve çocukların haklarının cezaevindeki çocuklar bakımından tam bir şekilde uygulanabilmesi için uygulamada yapılması gereken pek çok şey bulunmaktadır. Bu anlamda esas olarak başlıca iki önerimiz bulunmaktadır. Bu önerilerimizden ilki çeşitli sebeplerle gerçekleştirilemez ise, ikincisinin muhakkak suretle gerçekleştirilmesi için işbirliği içerisinde çalışılması gerektiği düşüncesindeyiz.

İlk olarak, 0-6 yaş grubu aralığında çocuğu olan hükümlü/tutuklu annelerin çocuklarıyla birlikte kalabilecekleri, anne-çocuk evlerinin inşa edilmesini önermekteyiz. Bu tesislerde personellerin üniforma giymemesi, kreşin, oyun parkının, spor alanlarının bulunması, böylece hem çocukların hem annelerin bir arada sosyal ilişki içerisinde bulunabilecekleri, çocuğun hem fiziksel hem psikolojik ihtiyaçlarının karşılanabileceği bir ortamın sağlanması gerektiği düşüncesindeyiz. Böylece çocuk, suç işleme eğiliminden uzaklaştırılmış olacak ve annesi ile birlikte cezaevi koşulları dışında bir ortamda büyüyebilmiş olacaktır.

İkinci olarak, eğer yukarıdaki önerimiz gerçekleştirilemez ise, uygulamadaki eksiklik ve problemler göz önüne alınarak mevcut durumun iyileştirilmesini önermekteyiz. Çocuğun cezaevindeki yaşantısının normal şekilde sürmesi için gerekli fiziki ve psikolojik koşullar sağlanmalıdır. Bu

⁹² “Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun (TİHEK) Çocuk Hakları Komitesi 93. Oturumu ‘Birleştirilmiş Dördüncü ve Beşinci Dönemsel Ülke Raporu’na Katkısı”, s. 11 (<<https://www.tihek.gov.tr/public/editor/uploads/TİHEKCHKKatkisi.pdf>>, Erişim Tarihi 17 Ekim 2023.

kapsamda;

a. Ebeveyni ile birlikte cezaevinde kalan çocuğa, diğer çocuklar ile bir araya gelebileceği, oyun oynayabileceği ve gelişimine uygun bir yöntemin uygulandığı kreş bulunmalıdır. Kreş imkânı, sadece birkaç ceza infaz kurumunda bulunmamalı yahut gönüllü çalışmaların inisiyatifine bırakılmamalı, ülkemizde 0-6 yaş grubunda çocuğun bulunduğu tüm ceza infaz kurumlarında istisnasız şekilde sağlanmalıdır.

b. Kreş bünyesinde, felsefe, okuma-yazma, sanat, matematik, yabancı dil ve spor dersleri bulunmalıdır. Dışarıda okul öncesi eğitime devam bir çocuktan okul ortamı olarak bir eksiğinin bulunmaması sağlanmalıdır.

c. Çocuklar, çocuk gelişim uzmanı, psikolog ve doktorlar tarafından izlenmeli ve ihtiyaçlarına göre gerekli destek verilmelidir. Bu uzman desteği de, ülkemizde 0-6 yaş grubunda çocuğun bulunduğu tüm ceza infaz kurumlarında istisnasız şekilde sağlanmalıdır.

d. Çocuğa güvenliği tehdit etmeyen oyuncakların sağlanması gereklidir. Çocuğun sağlıklı gelişimi için oyuncakların önemli bir araç olduğu unutulmamalıdır.

e. Çocuklu annelerin birbirinden farklı koşullarda değil, aynı koşušta kalmaları sağlanmalıdır. Böylece çocuklar, kendi yaş grupları ile sosyal ilişki içerisinde bulunabilir, anneler birbirine destek olabilir ve kimi hükümlülerin çocukların sesinden rahatsız olması ve sorun çıkması da engellenebilir.

f. Çocuklu annelerin havalandırma hakkı ve süresi, diğer hükümlülerden farklı olarak çocuğun ihtiyaçlarına göre belirlenmelidir. Diğer hükümlüler ile çocuklu annelerin havalandırma süresinin aynı olmaması, eşitlik ilkesine de aykırılık teşkil etmez. Çünkü her iki grubun özellikleri ve koşulları birbirinden farklıdır.

g. Çocukların 6 yaşını doldurduktan ve ebeveyninin yanından ayrıldıktan sonra bir anda dış dünya ile tanışmamaları, böyle bir zorluğu bir anda yaşamamaları için henüz ceza infaz kurumundayken aile ve yakın çevresi ile düzenli olarak ilişki kurmasının ve sosyal, kültürel etkinliklere katılmasının, doğayı tanınmasının sağlanması gereklidir. Bunun da belirli bir düzen içerisinde ve istisnasız tüm ceza infaz kurumlarında gerçekleştirilmesini önermekteyiz.

h. Ceza infaz kurumu personellerine, çocuk ile olan iletişimleriyle ilgili eğitim verilmesi ve kurum personellerinin çocuğa olan yaklaşımlarının

hükümlülerden farklılık taşıması gereklidir. Bu konuda hem tüzükte düzenleme yapılması hem de standart uygulamanın sağlanması gereklidir.

i. Kadın hükümlü/tutuklunun, hem cezaevinde olması hem de cezaevi ortamında çocuk büyütmemesinin zorluğu karşısında, psikolojik destek almalarının ve çocuklarının gelişimi konusunda uzman görüşlerinden faydalanmalarının sağlanması ve kendilerine düzenli eğitim verilmesi gereklidir.

j. Cezaevinde, çocuk hakları ve çocuğun yüksek menfaatinin gözetildiği bu şekilde bir sistem kurulmalı, ancak bununla yetinilmemelidir. Bu sistemin, istisnasız ve eşit bir şekilde tüm kurumlarda uygulanıp uygulanmadığı da denetlenmelidir. Bunun için bir komisyon kurulmalı ve komisyon dönem dönem uygunluk denetimi yapılmalıdır.

k. Bu önerilerimizin tümü, İnfaz Kanunu'nda yapılacak olan düzenlemeler ile yasal güvenceye kavuşturulmalıdır. Bazı hükümlerin, Kanun'da, yönetmelik ve tüzükte öngörüldüğü halde uygulanmasının tam olarak sağlanamadığı göz önüne alındığında, bu konudaki düzenlemelerin İnfaz Kanunu'nda yer almasının önemi ve gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

l. Bu önerilerimiz yasal güvenceye kavuşturulduktan sonra, kurumsal bir yapının oluşturulması gerektiği düşüncesindeyiz. Bu bağlamda, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığında yetkililerden ve Ceza Hukuku, İnfaz Hukuku alanlarında ve psikoloji, sosyoloji alanlarında uzman akademisyenlerden oluşan bir kurul tesis edilmelidir. Bu kurulun yasal düzenlemelerin gereklerinin yerine getirilmesi için plan ve organizasyon yapmasını ve uygulanması için de bir denetleme kurulu oluşturulmasını önermekteyiz.

Tüm bu önerilerimizin örnek bazı cezaevlerindeki uygulamalar ile sınırlı kalmayarak tüm cezaevlerinde aynı standartlarda sağlanması önemli bir gerekliliktir.

Doktrinde de uygulamaya yönelik pek çok öneri bulunmaktadır. Şöyle ki;

İlk olarak, annenin çocuğunun yanında aranmaması, sayım sırasında çocuğu korkutabilecek nitelikte demir kapılara vurulmaması, sakıncalı olmayan oyuncaklar ve eğitici araçların verilmesinin engellenmemesi, annenin bebeğini emzirirken emzirmesini kesmesinin istenmemesi, çocuğa yaşına uygun ayrı yatak verilmesi, kreşe yahut etkinliğe giderken üniformasız

personel tarafından götürülmesinin gerekli olduğu ifade edilmektedir⁹³.

İkinci olarak, cezaevine gelen ziyaretçilerin aranmasındaki süreçte, çocuklara, kadınlara ve zayıf durumda olan diğer gruplara karşı duyarlı olunması gerektiği ifade edilmektedir⁹⁴.

Üçüncü olarak, gebe kadınların olağanüstü durumlar ile sınırlı olarak cezaevine gönderilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Eğer bu durum gerekli olduysa, gebe kadının hastanede doğumunu yapması sağlanmalıdır. Bu, hem kadının sağlık hizmetinden faydalanmasına hem de çocuğun cezaevinde doğmuş olma damgasından kurtulmasına imkân tanıyacaktır. Eğer çocuk cezaevinde doğmuş ise, nüfus kaydında başka bir adres bilgisi verilmelidir⁹⁵.

Dördüncü olarak, annelerle bebeğin sürekli olarak birlikte olabileceği, emziren anneler için gerekli imkânların bulunduğu bir ünite olması gerektiği ifade edilmektedir⁹⁶.

Beşinci olarak, anne olan hükümlüler hakkında alternatif infaz usullerinin uygulanması gerektiği ifade edilmektedir⁹⁷.

Altıncı olarak, kadınlar, yaşlılar, çocuklar ve farklı hükümlü gruplarının ruh sağlığı ihtiyaçlarının karşılanması gerektiği ifade edilmektedir. Aynı zamanda, mahkûmun infaz kurumuna girmeden evvel gördüğü tedavinin devamı ve infazın sona ermesinden sonra da sürdürülmesi oldukça önemlidir⁹⁸.

Yedinci olarak, çocuk bezi ihtiyacının ücretsiz olarak sağlanması gerektiği ifade edilmektedir⁹⁹.

Sekizinci olarak, “‘Çocuk Hakları’ Çerçevesinde Türkiye’de Cezaevinde Büyüyen Çocuklar” başlıklı raporda, cezaevi yönetiminin vicdanına bırakılan çocukların haklarının yeniden düzenlenmesi, çocuğun cezaevi sisteminden ayrı olarak konumlandırılması ve aile ortamından ayrılmaksızın gelişimini

⁹³ Arslan/Kayançiçek, s. 2.

⁹⁴ Coyle, s. 64.

⁹⁵ Coyle, s. 134.

⁹⁶ Coyle, s. 135.

⁹⁷ Kurt, s. 90, 91.

⁹⁸ Zeynep Sedef Varol, “Hapishanelerde Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri”, *Toplum ve Hekim Dergisi*, Cilt: 37, Sayı: 6, 2022, s.448-465, s.454.

⁹⁹ Varol, s. 464.

yaşına uygun tamamlayabilmesinin amaçlandığı ifade edilmiştir¹⁰⁰. Bu rapor kapsamında, cezanın infazının ertelenmesi kurumunun ve denetimli serbestlik hükümlerinin istisnasız şekilde uygulanması, anneler için tutuklamanın son çare olması ve tutuklamaya alternatif tedbirlerin uygulanması, anneler bakımından hapis cezasına alternatif infaz yöntemlerinin uygulanması, çocuğun annesinin işlediği suçtan bağımsız olarak görülmesi, sadece çocuk ve annelerinin bulunduğu anne-çocuk ünitelerinin oluşturulması, çocuğun annesi ile kaldığı koğuştta sadece çocuklu kadınların olması önerileri sunulmuştur¹⁰¹.

SONUÇ

Cezaevinde anneleriyle birlikte kalan çocukların infaz kurumu içerisinde sağlıklı bir süreç geçirebilmesi, çocuğun beden ve ruh sağlığının iyi bir şekilde gelişmesi, çocuğun yüksek menfaatinin ve haklarının gözetilmesi, çocuğun dolaylı şekilde cezalandırılmamış olması ve çocuğun ileride suça sürüklenmesine zemin hazırlamaması yönlerinden son derece önemlidir.

Bu bağlamda, çalışmamızda, ilk olarak, kadın hükümlülerin durumu incelenmiş; ikinci olarak, cezaevinde anneleriyle birlikte kalan çocukların durumu uluslararası ve ulusal düzenlemeler çerçevesinde ele alınmış; üçüncü olarak, çocukların cezaevinde kaldıkları süreç ve kurumdan ayrılma süreçleri kapsamında çocukların sağlıklı beslenmesi ve gelişimi, çocukların kurumda kreşe gidebilme imkânları ve cezaevinde annelerinden ayrılma süreçleri incelenmiş; dördüncü olarak, karşılaştırmalı hukuktaki düzenlemeler ve uygulamalar kapsamındaki araştırmalarımıza yer verilmiş; beşinci olarak, tespit ettiğimiz örnek uygulamalar ve altıncı olarak, uygulamadaki problemler izah edilmiş ve son olarak, bu konuda neler yapılabileceğine ilişkin çözüm önerilerimiz sunulmuştur. Bu inceleme, Türk infaz hukuku sistemi ve uygulaması, karşılaştırmalı hukuktaki düzenlemeler ve uygulamalar çerçevesinde yapılmıştır.

Önerilerimiz tüm çalışma kapsamı içerisinde ilgili yerlerde izah edilmiş olmakla birlikte esas olarak iki önerimiz bulunmaktadır. Bu önerilerimizden ilki çeşitli sebeplerle gerçekleştirilemez ise, ikincisinin muhakkak suretle gerçekleştirilmesi için işbirliği içerisinde çalışılması gerektiği düşüncesindeyiz.

İlk olarak, 0-6 yaş grubu aralığında çocuğu olan hükümlü/tutuklu annelerin çocuklarıyla birlikte kalabilecekleri, anne-çocuk evlerinin inşa

¹⁰⁰ “‘Çocuk Hakları’ Çerçevesinde Türkiye’de Cezaevinde Büyüyen Çocuklar”, s. 4.

¹⁰¹ “‘Çocuk Hakları’ Çerçevesinde Türkiye’de Cezaevinde Büyüyen Çocuklar”, s. 30-32.

edilmesini önermekteyiz. Bu tesislerde personellerin üniforma giymemesi, kreşin, oyun parkının, spor alanlarının bulunması, böylece hem çocukların hem annelerin bir arada sosyal ilişki içerisinde bulunabilecekleri, çocuğun hem fiziksel hem psikolojik ihtiyaçlarının karşılanabileceği bir ortamın sağlanması gerektiği düşüncesindeyiz. Böylece çocuk, suç işleme eğiliminden uzaklaştırılmış olacak ve annesi ile birlikte cezaevi koşulları dışında bir ortamda büyüebilmiş olacaktır.

İkinci olarak, eğer bu önerimiz gerçekleştirilemez ise, uygulamadaki eksiklik ve problemler göz önüne alınarak mevcut durumun iyileştirilmesini önermekteyiz. Çocuğun cezaevindeki yaşantısının normal şekilde sürmesi için gerekli fiziki ve psikolojik koşullar sağlanmalıdır. Bu önerilerimizin tümü, İnfaz Kanunu'nda yapılacak olan düzenlemeler ile yasal güvenceye kavuşturulmalıdır. Bu önerilerimiz yasal güvenceye kavuşturulduktan sonra, kurumsal bir yapının oluşturulması gerektiği düşüncesindeyiz. Bu bağlamda, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığında yetkililerden ve Ceza Hukuku, İnfaz Hukuku alanlarında ve psikoloji, sosyoloji alanlarında uzman akademisyenlerden oluşan bir kurul tesis edilmelidir. Bu kurulun yasal düzenlemelerin gereklerinin yerine getirilmesi için plan ve organizasyon yapmasını ve uygulanması için de bir denetleme kurulu oluşturulmasını önermekteyiz.

KAYNAKÇA

- “Anneleriyle Birlikte Mahpus Olan Çocuklar”, Yaşam Hakları Derneği, 2021, s.6.<<https://etkiniz.eu/wp-content/uploads/2021/12/Anneleriyle-Birlikte-Mahpus-Çocuklar-Raporu.pdf>>, Erişim Tarihi 17 Ekim 2023.
- Arslan Ç/Kayançiçek M, “Ceza İnfaz Kurumlarında Annelerinin Yanında Kalan 0-6 Yaş Grubu Çocuklar (İK m.65)” <<https://www.cetinarslan.com.tr/ceza-infaz-kurumlarında-annelerinin-yanında-kalan-0-6-yas-grubu-cocuklar-ik-m-65/>>, Erişim Tarihi 01 Ekim 2023).
- Bilge Ç/Türk A/Akdolun Balkay N/Bulut Uğurlu N, “Kadın Mahkumların Yaşadığı Zorluklar”, *Social Sciences Studies Journal*, 4(16), s.1204-1208, s.1204.
- Budak M/Türkmenoğlu B/Güler N, “Ceza ve Tutukevi Sağlık Hizmetleri; Cezaevi Hemşireliği”, *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 20, 2022, s.108-122.
- Coyle A, *Cezaevi Yönetimine İnsan Haklarını Göz Önüne Alan Bir Yaklaşım, Cezaevi Görevlileri İçin Elkitabı*, International Centre for Prison Studies, 2002.
- “Children of Imprisoned Parents”, European Perspectives on Good Practice, Kate Philbrick, Liz Ayre, Hannah Lynn (Ed.), Second Edition, 2014.
- “Çocuk Hakları’ Çerçevesinde Türkiye’de Cezaevinde Büyüyen Çocuklar”, İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (Mazlumder), Çocuk Hakları Komisyonu, 2020.
- Gemeinsame Richtlinie der Senatsverwaltung für Justiz; der für Jugend zuständigen Senatsverwaltung sowie der für Frauen zuständigen Senatsverwaltung : “Standards der gemeinsamen Unterbringung von Müttern und Kindern im Strafvollzug/Jugendstrafvollzug/Untersuchungshaftvollzug”, in der aktualisierten Fassung vom 01.09.2013.
- “Gökyüzü Senindir” İsimli Topluma Hizmet Uygulaması, <<https://www.yyu.edu.tr/images/files/PROJEE.pdf>>, Erişim Tarihi 16 Ekim 2023.
- Koca M /Üzülmez İ, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 15. Baskı, Seçkin Yayınevi, 2022.

Kurt M, “Türkiye’de Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

Laubenthal K, *Strafvollzug*, 8. Auflage, Springer Verlag, 2019.

Manzoni P/ Baier D/ Keller S, vd., *Die Situation von Kindern mit einem inhaftierten Elternteil in der Schweiz*, Schlussbericht zu Handen des Bundesamts für Justiz, ZHAW Zürcher Hochschule für Angewandte Wissenschaften, 2022.

Özbek VÖ, *İnfaz Hukuku*, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2019.

Öymen M, “Çocuk Hapiste Büyümez ki”, *Alt Sosyal Dergisi*, s.3-5.

Savcı F/Köksal Akyol A, “Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda Anneleriyle Kalan 3-6 Yaş Aralığında Çocuklar İle Ailesiyle Yaşayan Çocukların Sosyal Beceri Düzeylerinin İncelenmesi”, *International Social Sciences Studies Journal*, 7(88), 2021, s.4071-4082.

Soyer A, *Cezaevi ve Sağlık*, Türk Tabipleri Birliği, 1999.

Sönmez H, “Eski Tutuklu ve Eski Hükümlülerin Cezaevindeki Gündelik Hayat Deneyimleri”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2021.

Şahinöz A/ Sağın Küçük N/ Çuhacı Çakır B/ Kara Uzun A/ Durualp E, “Cezaevinde Annesi ile Birlikte Kalan Çocukların Gelişimlerinin Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 72 (1), 2019, s.66-75.

Tuncer N/Avcı N, “Cezaevinde Anne Olmak”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 2021, s.179-214.

“Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun (TİHEK) Çocuk Hakları Komitesi 93. Oturumu ‘Birleştirilmiş Dördüncü ve Beşinci Dönemsel Ülke Raporu’na Katkısı”, <<https://www.tih.gov.tr/public/editor/uploads/TİHEKCHKkatkisi.pdf>>, Erişim Tarihi 17 Ekim 2023, s.11.

Varol ZS, “Hapishanelerde Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri”, *Toplum ve Hekim Dergisi*, 37(6), 2022, s.448-465.

Özlem Tavus ile Çevrimiçi Görüşme, 16.01.2024.

İnternet Kaynakları

- <<https://www.unicef.org/turkiye/media/7941/file/ÇHDS%20ve%20İhtiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kuralları%20ile%20Çocuk%20Hakları%20Komitesi%20Genel%20Yorumları.pdf>>, Erişim Tarihi 01 Ekim 2023.
- <https://www.insamer.com/tr/cezaevlerinin-mahkum-cocuklari_3327.html>, Erişim Tarihi 05 Ekim 2023).
- <<https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/basin-aciklamasi09032021045708>>, Erişim Tarihi 06 Ekim 2023.
- <<http://www.tcyov.org/iceride-cocuk-var/>>, Erişim Tarihi 06 Ekim 2023.
- <<https://www.aa.com.tr/tr/yasam/hukumlu-annelerinin-yaninda-kalan-cocuklara-psikososyal-destek/2578045>>, Erişim Tarihi 06 Ekim 2023).
- <<https://www.gesetze-im-internet.de/stvollzg/BJNR005810976.html><, Erişim Tarihi 22 Kasım 2023.
- <<https://tatort-zukunft.org/fakten/kinder-von-gefangenen/>>, Erişim Tarihi 22 Kasım 2023.
- <<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/8660>>, Erişim Tarihi 26 Aralık 2023.
- <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/07/31/CPT_Standards.pdf>, Erişim Tarihi 11 Ocak 2024).
- <https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf> , Erişim Tarihi 16 Ocak 2024.
- <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/29120200936251982019151705tavsiye_kararlari.pdf>, Erişim Tarihi 17 Ocak 2024.
- <<https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/basin-aciklamasi09032021045708>>, Erişim Tarihi 24 Ocak 2024.
- <<https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2972021105709P-72.pdf>>, Erişim Tarihi 24 Ocak 2024.
- <<https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/1032020092633ABveMEB.pdf>>, Erişim Tarihi 25 Ocak 2024).

<https://www.aile.gov.tr/media/127904/aspb_-2012-yili-faaliyet-raporu.pdf>, Erişim Tarihi 25 Ocak 2024.

<<https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/aysegul-domanic-yelce/ver-elini-gunese-40110724>>, Erişim Tarihi 25 Ocak 2024.

<https://sehitibrahimyilmazanaokulu.meb.k12.tr/icerikler/arzu-arslan_10613716.html>, Erişim Tarihi 25 Ocak 2024.

<<https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/nelson-mandela-kurallari-mahpuslara-muameleye-dair-birlesmis-milletler-asgari-standart-kurallari-turkce.pdf>>, Erişim Tarihi 29 Ocak 2024.